Cumhuriyet

HAZİRAN

SİYASET 84

PARASIZ EK
26

Marchais'in FKP'si oksijen çadırında

11

4 *ANAP sunar TBMM'de iftar yemeği*
Başbakandan izinsiz siyaset

5 *Halefoğlu Meclise bilgi yerine seminer verdi*

6 *DPT'nin 25. yılı*
Ucuzluğun bilinen, fakat açıklanmayan formülü
İlk büyük kongre

7 *Kremlin'deki Büyük Birader bilgisayar tehdidi altında*

8/9 *Eski Yunan mirası Dallas'a karşı*

10 *Avrupalılar tartışıyor*

12 *Yunanistan: Papandreu'nun yeri sağlam*

13 *Arjantin ve insan hakları*

İNCİR ÇEKİRDEĞİ

Son aldığım bir mektupta vatandaşa yalnız üç gıda maddesi kaldığı, bunun güneş, mehtap ve rüzgâr olduğu belirtilmektedir ki, bu fevkalade acıdır.
TURGUT SUNALP
MDP Genel Başkanı

●

Sorun domates, kiraz, erik sorunu değildir.
TURGUT ÖZAL
Başbakan

●

İşin enteresan tarafı bira içenler, likör kadehi ile bira içmiyorlar.
İSMAİL DAYI
ANAP milletvekili

●

Yöneticilerimizin belki iyiniyetle başvurdukları siyasal davranışlarında hakikati gizleyecek istatistik oyunlarından kesinlikle kaçınmaları gerekir.
HALUK CİLLOV
Milliyet Yazarı

●

Yeni bir kalkınma sürecinin başlangıcına ulaşmak için, kuşak sıktığımızı bilmeliyiz.
MEHMET BARLAS
Milliyet Başyazarı

Kiralar dondurulursa bu mülk sahiplerinin zararınadır. Kiracılarla mülk sahipleri arasında eşitsizlik olur.
NECAT ELDEM
Adalet Bakanı

●

Demokratik ülkelerde her şeyin fiyatı serbesttir.
SUAT YALKIN
İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği Başkanı

●

Pahalılık yok diyemeyeceğiz, ancak ümidimiz var.
BERNA YILMAZ
Devlet Bakanı Mesut Yılmaz'ın eşi

●

Bir de gecekonduları konut saymıyorlar.
VAHİT ERDEM
Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu Başkanı

●

Üreticinin aynı sayıda kalmasına karşılık tüketimin ve ihracatın artması pahalılığı oluşturuyor.
İSMAİL ŞİMŞEK
İstanbul Kahveciler Derneği Başkanı

Hayali ihracat bir gerçektir.
KAYA ERDEM
Başbakan Yardımcısı

●

Herkes 50'şer bin lira versin, ucuz tatil yapma imkânı bulacağız.
NEVZAT YAĞCI
ANAP milletvekili

●

Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi.
MEHMET AKGÜN
Ankara Mamak Belediye Başkanı

●

Biz disiplinli bir partiyiz.
MEHMET KEÇECİLER
ANAP Genel Başkan Yardımcısı

●

Ülkemiz gelişmekte olan ekonomisi ile dünyanın en kritik yerinde, demokrasinin en kuvvetli ve sözüne güvenilir ülkesidir.
SAKIP SABANCI
Sanayici

●

Pardon efendim, boza da herhalde kaşık ile içilmiyor.
İBRAHİM KOÇ
Tuborg Genel Müdürü

haftanın portresi

Simit susamsız a.a. Hüsam'sız olmaz

Ankara'daki siyasal yaşamı yakından izleyip de Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda politikacıların günlerinin Meclis-Ankara Palas-CHP üçgeni arasında geçtiğini bilenler Hüsamettin Çelebi'nin tüm yaşamının bekâr evi- TBMM-TRT arasında geçmesini hiç yadırgamayacaklardır.

1935 Ordu doğumlu Hüsamettin Çelebi'nin yaşamı bir mazbutluk abidesidir. Ordu'dan genç bir lise mezunu olarak Ankara'ya gelip Hukuk Fakültesi'ni bitirmekle kalmamış, tüm kardeşlerini de okutmuştur.

Özal'ın bürokrasi operasyonundan sonra istifa eden *a.a.*'nın Çelebi Genel Müdürü'nün özgeçmişine bakıldığında prensipler ve dostluklar uğruna gönderilen istifa mektuplarının sayısının haylice kabarık olduğu görülür. Bunlardan ilki 1960'dan önce CKMP Gençlik Kolları Genel Başkanlığından istifasıdır. Çelebi, parti ilkelerini Osman Bölükbaşı'ya değişmemiş ve istifa etmiştir.

İkinci istifası ise Tercüman Gazetesi'ndendir. Tercüman'ın Cihat Baban'ın *"hadiselere tercüman"*ından Kemal Ilıcak'ın *"halka ve olaylara tercüman"*ına dönüşümünden sonra *"Habercilik ilkelerinin çiğnendiği ve bağımsız gazetecilik yapma imkânının kalmadığı"* gerekçesinin altına 25 yaşındaki büro şefi *Muammer Yaşar* ile birlikte imza atarak istifa eden meclis muhabirinin adı da Hüsamettin Çelebi'dir.

Hüsamettin Çelebi bu arada hukuk diplomasını aldıktan sonra TRT'ye girmiştir. Yönettiği açık oturumlarla ünlenmeye başladığı sırada dönemin iktidarı İsmail Cem'i TRT Genel Müdürlüğüne atamış, üçüncü istifa da işte, o zaman gelmiştir. Cem, İç Haberler Müdürü *Doğan Kasaroğlu*'nu görevden alınca Muammer Yaşar ve Kasaroğlu ile birlikte Çelebi de istifa etmiştir. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı *Fahri Korutürk* tarafından kontenjan senatörlüğüne atanmıştır. Senatörlük görevinden sonra bir süre *Günaydın*, bir süre de *Bulvar*'da çalışmış, ancak her iki gazete de yakınlarının deyimiyle *"içine sinmediğinden"* istifa etmiştir. Son istifası ise *a.a.* Genel Müdürlüğü'nden olmuş ancak akim kalmıştır. Dostlarına bakılırsa, Çelebi *"Gazetecilik hizmetinde bağımsız bir demokrat"*tır. İşte bu yüzden tekrar döndüğü *a.a.* Genel Müdürlüğü kapısına şu özdeyiş asılmalıdır: *"simit susamsız a.a. Hüsam'sız olmaz."*

TBMM tutanaklarından

Mîsakımilli unutuldu mu? Devletin hariciyesi ne yapıyor?

19 HAZİRAN 1984

Geçen hafta Millet Meclisi'nde, dış politika konusunda genel görüşme açılmasını isteyen HP Sivas Milletvekili Mustafa Kemal Palaoğlu ve arkadaşlarının önergesinin gündeme alınıp alınmaması tartışılmıştı. Önerge sonuçta ANAP oyları ile reddedildi. Önerge sahibi Mustafa Kemal Palaoğlu o gün tutanaklarda saklı kalmasına gönlümüzün razı gelmeyeceği bir konuşma yaptı. Bu güzel konuşmayı sizlere sunmayı ödev saydık, özetliyoruz.

HALKÇI PARTİ GRUBU ADINA MUSTAFA PALAOĞLU (Sivas)— Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; bu genel görüşme önergesini sunarken hareket noktamız şu idi: Dış politikaların gizlerle dolu esrarlı alanlar sayıldığı ve dış politikanın erbabı tarafından oynanan oyunlar telakki edildiği dönemler tarihin bir hayli gerisinde kaldı. (...)

Dış ve iç politikalar bir bütündür. Özellikle bizim geleneğimiz, parlamentolarımızın dış politika meselelerine sahip çıkma geleneğidir. Bizim Meclislerimizin dış politika meselelerine sahip çıkma, dış politika konularını tartışma ve eleştirme geleneğinin önergemizde de belirttiğimiz gibi 107 yıllık gerçek bir tarihi vardır. Bu düşünceden hareket ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dış politikaların da gerçek amili ve sahibi olmasını istedik (...)

Sayın milletvekilleri, ben Sayın Bakan gibi Napolyon'dan, Hammurabi'den sözler nakletmeyeceğim. Türkiye'nin ittifakları vardır ve elbette olacaktır. İttifaklar önemlidir, ama onlar kadar o ittifaklara bakış biçimi, o ittifakların içinde yaşam biçimi, yaşama üslubu da önemlidir.

Şu sözleri dinleyelim: "Hüsnü idare edeceğim diye mütemadiyen fedakârlıkta bulunmak herhangi bir müttefike insaf telkin etmeyip, belki verdiklerimizden yüz kat fazlasına onları tahrik ve teşvik eder." **Mustafa Kemal. Yıl, 1917.** (Alkışlar) **Halep'ten Enver Paşa'ya gönderilen tel şifre.** (...)

Sayın milletvekilleri, Türk Yunan ilişkileri konusunda bazı şeyler söylemek istiyorum. Türk Yunan dostluğu da Atatürkçü dış politikanın temel ve güzel çizgilerinden birisidir ve Türk Yunan dostluğu aziz Atatürk'ün vediasıdır. Atatürk, Türk-Yunan dostluğunu Haymana'dan İzmir'e, bütün yangınların külleri henüz sıcakken ve bütün yaralar kamyorken kurdu, inşa etti. (...)

Sayın milletvekilleri, 64 yıl önce kıyam ederek ve ahdüpeyman ederek uğruna baş koyduğumuzu söylediğimiz misak milli unutuldu mu, kanımız mı kurudu? Bunlar hezeyandır, ciddiye almaya değmez diyemeyiz. 1930'lu yıllarda Antalya sahilleriyle ilgili hezeyanlar karşısında, ikinci Dünya Savaşı sonunda boğazlarla, Artvin'le, Kars'la, Ardahan'la ilgili hezeyanlar karşısında benim devletim susmamıştı.

İSMAİL DAYI (Balıkesir)— **12 adalar ne oldu?**

MUSTAFA PALAOĞLU (Devamla)— Sayın milletvekilleri, bunun adı sabır olamaz, bunun adı hoşgörü olamaz, tek taraflı sabırlarla, hoşgörülerle esasen kalıcı bir barış olamaz. (...)

Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığını kıyısından köşesinden ihtirazi kayıtlar taşıyan bir bağımsızlık gibi görmeye ve dünyaya böyle göstermeye Türk diplomasisinin hakkı olamaz. (HP sıralarından alkışlar)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınması, dünyada tanınması için benim Hariciyem ne yapmaktadır, ne yapıyor, ne yapacak? Aydınlanmak ihtiyacındayım. Daha bir Pakistan bile tanımadı Habişkâr olmasına rağmen, içtenlikle tanımak istemesine rağmen; niçin? Niçinini herkes biliyor, hangi baskılar altında, istediği halde bunu yapamadığını herkes biliyor. Bu mudur ittifak?

Ve ifade etmek istiyoruz ki, Sayın Denktaş'ı Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başkanı Sayın Denktaş'ı bu kürsüden vaktiyle Habip Burgibaların konuştuğu bu kürsüden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hitap ederken görmekten ve dinlemekten anlatamayacağımız, tarif edemeyeceğimiz kadar mutluluk duyacaktık.

O geleneğin içinde; "bizi sami menzilesine, dinleyici durumuna indiremezsiniz" diyen meclisler vardır. O geleneğin içinde; 107 yıl önce, hukuka rağmen, "fiilen dış politika konuları da millet meseleleridir, biz de milletin temsilcileriyiz. Fiilen el koyuyoruz" diyen meclisler vardır. Fiilen el koymuşlardır ve manidar rastlantılarla 1877 yılında Heyet-i Mebusan'da dış meselelerin konuşulması bir "gemi olayı" ile başlamış, nakletmeme izin verin; talihsiz "Büyük Hun" adlı gemimizi örnek alarak.

Ünlü 93 savaşı, Karadeniz'de Mersin vapurumuz batırılmış, Aydın Mebusu Yenişehirlizade Ahmet Efendi soru sormuş, Bahriye Nazırı cevap veriyor: "Esasen o tekne biraz köhne idi" diyor. Mebusun cevabı tok, vakur ve aşağı yukarı şöyle: "Ben tekneyi değil, Bayrağımızı sormuştum," diyor.

Saygılar sunarım (HP sıralarından alkışlar)

haftanın fotoromanı

MDP Başkanı Turgut Sunalp — İşadamı Mehmet Okumuş - MDP İstanbul İl İdare Kurulu üyesi Tülya Moran

Fotoğraf: YALÇIN ÇAKIR

dünya kulisi

ABD

Demokratlara sigara yok

Önümüzdeki ay San Francisco'daki kongrelerinde Başkan Ronald Reagan'ın karşısına çıkaracakları adayı saptayacak olan ABD Demokrat Partili delegeler duman yokluğu çekiyor. San Francisco'da bir süredir yürürlükte olan sert anti-nikotin yasalarına göre, kamuya açık salonlarda sigara içmeyenlerden herhangi birinin itirazı halinde sigara içilmesi yasaklanıyor. Yasayı hazırlayan San Francisco Denetmenler Dairesi Başkanı Wendy Nelder, yasalar karşısında üst düzey politikacılarına ayrıcalık tanımamayacağına karar verdi. Politikanın geleneklerine uyarak siyasi görüşlerini açıklama özgürlüğünü sigara tüttürerek kullanmaya devam etmek isteyenlerin sığınağı, Kongre'nin yapılacağı Moscone Center salonunun koridoru olacak. Koridorlar henüz sigara yakıldığında yasanın çiğnenmemiş olmadığı tarafsız bölge statüsüne sahip.

İNGİLTERE

Prensin basın toplantısı

*İngiltere tahtının varisi **Prens Charles** ile **Lady Diana**'nın çocuğu **Prens William**, geçenlerde 2 yaşına basmadan ilk demecini verdi. Kraliyet Ailesinin peşinde gezen bir kameramanın küçük ekranına bakan Prens William'ın **"Bu kim?"** sözleri, Kraliyet ailesini izleyen gazeteciler tarafından, Prensin gelecekte gazetecilere soru sorma fırsatı vermeyeceği biçiminde yorumlandı. Babası Prens Charles ise oğluna bazı teknik bilgiler verdi: **"Bunun adı mikrofon. Kocaman bir sosistir ve söylediğin her sözü yer. Sen bu işe erken başlıyorsun."** Çevredeki gazeteciler ayrıca Prensin demecinin diğer bölümlerini kaydederek değişik biçimlerde değerlendirdiler. Prensin söyledikleri gelecek vaad ediyor: **"Baba"**, **"Top"**, **"Ördek"** ve **"Aa, traktör"**.*

SOVYETLER BİRLİĞİ

Boşanma nedeni: Varisli bacaklar

*Sovyetler Birliği'nde yayınlanan **Pravda** gazetesi yeni bir boşanma nedeni keşfetti: Büyük mağazaların önündeki kuyruklar.. Saatler boyunca bu mağazaların önündeki kuyruklarda ayakta bekleyen hanımların bacaklarında varisler oluşuyor. Bu birinci neden. Geç kalmaları da ikinci neden. Saatler sonra çirkin bacaklarla eve döndüklerinde de kocaları bir başkasıyla gitmiş oluyor. Araştırmalar sonucunda Sovyet halkının her yıl 37 milyar saatini kuyruklarda geçirdiğini ortaya koyuyor. Bu da yetişkin başına yılda iki yüz veya üç yüz saat anlamına geliyor.*

İSRAİL

En sabırlı ve kibar parlamenter

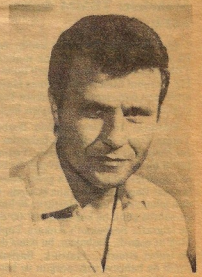

***"Küfretmesini hiç bilmiyorum. Aptal, salak ve eşşoğlueşşek gibi sözler benim lügatımda yok."** Likud Partisi'nin Knesset üyesi, **Meir Şitrit** parlamento muhabirleri tarafından en sabırlı ve kibar Knesset üyesi olarak seçildiğinde böyle diyordu. Günlük gazetelerden **"Ma'ariv"** tarafından ödüllendirilen Şitrit'in ödül törenine katılanlar arasında bakanlar, Kenesset üyeleri ve ileri gelen resmi kişiler vardı.*

Gaziantep'ten uçakla baklava geldi, oruçlar açıldı

BETÜL UNCULAR

Ankara — Radyodan yüksek sesle salona yayılan Kur'an sesi, kalabalığın uğultusuna karıştı... Beyaz örtülerle kaplı masaların üzerinde vazolar içinde kır çiçekleri... Masanın ortasındaki tabakta zeytin, peynir, pastırma, tereyağı ve "çeç" diye isimlendirilen özel bir bal var... Arıların bir oyunu olsa gerek, bal peteklerinin içi bomboş.

19 Haziran 1984 salı... Saatler 20.27'yi gösterdiği anda radyodan ezan sesi yükseldi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı **Turgut Özal**, ezan sesiyle birlikte patlayan flaşların ışığı altında TBMM lokantasının kapısından içeri girdi... Özal, Başkanlık Divanı üyelerine ayrılan yerde Grup Başkanvekili **Ercüment Konukman** ile Genel Sekreter **Mustafa Taşar**'ın arasına oturdu. Bu sırada ANAP'lı milletvekilleri oruçlarını açtılar. Her masaya bir bakan oturtuldu. Grup yöneticileri az sonra başlayacak olan grup toplantısına hazırlık için sıcak bir zemin oluşturmayı amaçlamışlardı...

İlk olarak mantarlı çorba, arkasından patlıcan kebap, onu zeytinyağlı fasulye izledi. Genel Sekreter Mustafa Taşar'ın o sabah uçakla Gaziantep'ten getirttiği 50 kilo baklava, toplantı öncesi üyelerin ağızlarının tadını değiştirdi. İftar yemeğinde gözler Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı **Vehbi Dinçerler** ile Maliye ve Gümrük Bakanı **Vural Arıkan**'ı aradı...

İftar sonrası ANAP kulisinde kahveler yudumlandı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı **Mustafa Kalemli** kahveciye seslendi: **"Akşün beşe bir orta kahve..."** Kuliste oturduğumuz masaya Başbakan Yardımcısı **Kaya Erdem** kısa bir süre konuk oldu. Yapılan sohbette Erdem, basından yakındı. Son günlerde hükümet başkanı ve üyelerinin basından yakınmalarının artması, milletvekillerini de etkilemiş görünüyor. Basın mensuplarıyla konuşurlarken çekingen ve dikkatli davranma ihtiyacını duyuyorlar. ANAP grubundaki görüşmelerin bir sonraki gün gazetelerde ayrıntılı biçimde yer alması grup yöneticilerini önlem almaya yöneltti. Bu nedenle üç teknisyenle birlikte grup salonunda titiz bir araştırma-inceleme faaliyetine girişildi, ancak herhangi bir aygıta rastlanmadı.

Muhalefet TBMM dışına kaydı

Muhalefet Meclis dışına kaydı. Ancak bu yerel muhalefet değil ana muhalefet. TBMM'deki muhalefeti yeterli bulmayan HP İstanbul Milletvekili **Yılmaz Hastürk**, artık semt pazarlarında ve Ankara Toptancı Hali'nde muhalefet yapmaya başladı.

Hastürk, 16 haziran günü Başbakan Turgut Özal'ı bir telgrafla haberdar ederek Yenişehir pazarına çağırdı. Yanında 9 HP'li bir de MDP'li milletvekili ile birlikte cumartesi günü pazara gelen Hastürk, bir saat Başbakan'ı boşuna bekledi. Bundan yılmayan Yılmaz Hastürk, 20 haziran çarşamba günü bu kez sabah 07.00'de gene telgrafla Başbakan'ı Ankara Toptancı Hali'ne çağırdı. Başbakan, bu ikinci davete de icabet etmedi... Hastürk, Başbakan'ı şimdi de bahçeye çağıracağını ve kendisini bekleyeceğini anlatıyor.

ANAP sunar

Yepyeni bir hizmet

TBMM'de iftar yemeği

Dini Propaganda Yayınları Dizisi - 1

Başbakan Özal'dan izinsiz sakın siyaset yapmayın

ERBİL TUŞALP

Ankara — Başbakan **Turgut Özal**, yeni demokrasinin iskeletine can veriyor görünüyor. Özal, kurnaz yöntemlerle geçiş sürecine yeni işlerlikler kazandırmaya çalışıyor.

Örneğin, siyasete yeni sınırlar koymaya çalışıyor. Siyaset yapamayacakları ayıklıyor. Zaman zaman kıvrak bir manevra ile anayasal sınırlamalara atıfta bulunup var olan sınırlamalara ustaca eklemeler yapabiliyor. Başbakan, istediği zaman istediği kişileri siyaset yapmakla suçluyor. İstediğinde duymak istediklerini söyleyenlerin aynı doğrultudaki yaklaşımlarına kulaklarını tıkayabiliyor. Türk-İş Genel Başkanı ağzını açıp da ek zammı talep etti? Özal'a göre sendikacılar siyaset yapıyor. Biracılar bir yasa önerisini mi eleştirdiler? Özal'a göre, sanayiciler de siyaset yapıyor.

Ancak uygulanmakta olan siyasal ve ekonomik politikalara umut bağlayan deneyimleri veren TİSK ya da İTO Meclis başkanlarının yaklaşımları siyaset olmuyor.

Özal'ın lideri olduğu Anavatan Partisi'ne Genel Başkan'ın bu tutumu bir başka biçimde yansıyor. Asıl işi siyaset yapmak olan partilerin Meclis çalışmalarını ustaca engelliyorlar. ANAP'lı milletvekilleri Meclisteki siyasi partilerin çeşitli konulardaki genel görüşme isteklerini oyları ile geri çevirip kendi başlarına siyaset yapmayı yol belliyorlar.

Bir yasa önerisi mi eleştiriliyor? O zaman hemen **"Meclisin hür iradesine baskı"** konusu gündeme getiriliyor. Böylece çok partili parlamenter demokrasilerde hiç görülmeyen bir **"eleştiriye allerji kurumu"** oluşturuluyor.

Özal'ın liberal kafasında siyasete yeni sınırlamalar getirme eğilimlerinin mantığı şöyle oluşuyor:

Nasıl eşitlik ve hukuk gibi demokrasinin temel kavramları birilerinin özgürlüğü, eşitliği ve hukuku söz konusu olduğunda daha çok değer taşıyorsa, serbest siyaset ve özgür eleştiri de Özal ve partisine hizmet ettiği ölçüde değer taşıyor.

Bu kavramlardan doğru istekler Özal ve partisinin çıkarlarının sınırı aşmaya başladığında bunları ilk çiğneyen yine Özal oluyor. Geçiş döneminin Başbakan'ı, **"siyaset yapılıyor"** diye hırçınlaşıyor. Siyaset yapabileceklerle yapamayacaklar, tek tek ayıklanıyor.

Ekonomik koşullardan giderek daha yoğun bir biçimde bunalan insanlar, her geçen gün yeni zorlukları yenme uğraşı veriyorlar. Yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusundaki resmi beyanlar olumsuz etkiler yaratırken, vaat edilen iyi günler gittikçe uzak bir geleceği kapsıyor. Doyma uğraşı veren halk giderek resmi beyanlara bunalıyor.

"Halk seçmelidir, halk karar vermelidir" diyerek tarihe geçmeye çalışan Başbakan Turgut Özal, bu tutumuyla farkında olmadan tarihe değil coğrafyaya geçiyor.

Özal Hükümeti TBMM'nin dış politikaya da karışmasını istemiyor

Halefoğlu Meclise bilgi yerine seminer verdi

Milletvekilleri TBMM'deki "dış politika" konulu görüşmelerden sonra, tek tek somut sorunlarda Türkiye'nin tutumu hakkında değil, ama "Türk dış politikasının dayandığı felsefe" ve "Doğu-Batı sentezi" konularında derin bilgi sahibi oldular.

SEDAT ERGİN

Geçen yılın 6 Kasımında genel seçimle oluşan yeni Mecliste, Türk dış politikasının gündeme getirilmesi yolunda yapılan ilk girişim sonuçsuz kaldı. Halkçı Parti tarafından verilen dış politika konularında genel görüşme açılmasına ilişkin önerge, ANAP grubunun blok oylarıyla reddedilmesine karşılık, hükümetin bundan sonra dış politikada muhalefet tarafından sıkıştırılacağının ilk işaretlerini verdi.

Millet Meclisi Genel Kurulu'nda geçen hafta yapılan tartışmalar sırasında Özal Hükümeti'nin takındığı tutum, gerek TBMM'ye bakış açısı, gerek dış politika anlayışında parlamentoya verdiği önemin derecesini göstermesi bakımından ilginç sonuçlar ortaya çıkarttı.

TBMM'deki tartışmaların seyrinden yola çıkarak şu gözlemi öne sürebiliriz: Özal Hükümeti'nin dış politikası, parlamento boyutu bulunmayan bir dış politika anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu gözlem, bundan önceki meclislerin dış politika üzerindeki denetim gücü ve genel kurullarda yapılan dış politika tartışmalarının canlılığı hatırlandığında daha da belirginleşecektir. Ayrıca, Batılı demokrasilerde parlamentolar dış politikanın oluşmunda artan ölçüde yer edinilerken, bu eğilimin Türkiye'de tam tersi bir doğrultuya yöneldiği söylenebilir.

Halkçı Parti tarafından hazırlanan ve Milliyetçi Demokrasi Partisi tarafından da desteklenen gensoru önergesi, **"TBMM'nin dış politikasının dışında tutulduğu", "Hükümetin dış politikada karar alırken Meclise gereken ağırlığı vermediği"** gerekçesiyle verilmişti. Önergeye göre, Türk dış politikasını yakından, doğrudan ilgilendiren bir dizi önemli gelişmeye karşılık, Meclis bu gelişmeler konusunda bilgilendirilmemekteydi. Bir örnek dışında, hükümet Meclise bilgi verme gereğini duymamıştı.

Bakan Halefoğlu, "Türkiye'nin büyük devletler kulübüne aday olduğunu" açıkladı, ama böyle bir "aday"ın uluslararası ortama egemen olan gerginliği nasıl değerlendirdiğine ilişkin tek söz etmedi.

Nitekim, gerek HP gerek MDP adına yapılan konuşmalarda, bu durum eleştirel bir tonda ifade edilecekti. HP adına konuşan Mustafa Kemal Palaoğlu, **"dış politikanın günümüzde demokrasilerde açık, katılımcı ve demokratik süreçler içinde oluşturulduğunu"** vurgulayacaktı. **"TBMM'nin, dış politikaların gerçek amili ve sahibi olmasını istiyoruz. Anımsınız, Meclisin üstünlüğüdür"** diyen Palaoğlu'na göre, "genel görüşme isteği gerçekte bir muhalefet-iktidar sorunu değil, bir Meclis sorunu"ydu.

Palaoğlu'nun ilgiyle dinlenen konuşmasından sonra kürsüye gelen MDP Grup Başkanvekili Prof. **Ali Bozer**, konuya daha değişik bir yaklaşımla eğilecek, ancak aynı taleple ortaya çıkacaktı. MDP'ye göre, **"dış politika her şeyden önce milli bir politikaydı. Geçmişte yüce Meclis dış ilişkilerdeki gelişmelerden daima bilgi sahibi kılınmış ve önemli bazı kararlar iktidar ile muhalefet partilerinin katkılarıyla alınmıştı."** Gelgelelim, Bozer'e göre, **"Özal hükümeti kurulduğu günden bugüne kadar, dış politikada çok önemli olaylar cereyan etmiş olmasına rağmen, yüce Meclis bunlardan bilgi sahibi edilmemişti."**

HALEFOĞLU — Dışarda konuşmayı yeğliyor.

Genel görüşme talebine karşı çıkan hükümet, muhalefetin **"bilgi"** talebine de yanıt vermedi. Hükümet adına kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Büyükelçi **Vahit Halefoğlu**'nu dinleyen parlamenterler, izlenen politikaya yön veren temel felsefe ve bu felsefenin özünde yatan **"Doğu-Batı sentezi"** konusunda fikir sahibi oldular. Ancak, bakanın ağzından Türk Dış Politikası'nın güncel sorunları üzerinde herhangi bir görüş duyamadılar.

Halefoğlu, konuşmasında **"Türkiye'nin Büyük Devletler Kulübü'ne aday olduğunu"** açıklayacak, ancak adayın en azından uluslararası ortama egemen olan mevcut gerginliği nasıl değerlendirdiğini, Doğu-Batı ilişkilerine nasıl baktığını anlatmayacaktı. Dışişleri Bakanı, **"Türkiye'nin önümüzdeki çeyrek yüzyıl içinde Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olacağını"** müjdeleyecek, ancak Türkiye'nin halen ciddi tıkanıklıklar içinde bulunan Avrupa ile ilişkilerinin mevcut durumu üzerinde konuşmamayı yeğleyecekti.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki belirsiz hava, Kongre'nin tutumu, Papandreu'nun uzlaşmaz politikası, Kıbrıs sorunu çevresinde dönen diplomatik gelişmeler... Tırmanan Körfez savaşı... Halefoğlu, Türkiye'yi yakından ilgilendiren bu konuları ismen bile zikretmeyecekti.

Hükümetin geçen altı ay içinden başarılı olduğu alanlardan birinin dış politika olduğuna inanan Halefoğlu, kamuoyuna basın aracılığıyla yeterince bilgi verildiği görüşündeydi. Bilgi verilmediği yolundaki eleştirileri haklı görmemekteydi Dışişleri Bakanı. Halefoğlu, başka forumların bakanıydı. Bundan bir süre önce bulunduğu Washington'da ünlü **"World Affairs Council"**de verdiği konferansta, Türk Dış Politikası'nın güncel sorunlarına tek tek değinmişti. Keza, yine Washington'da NATO Bakanlar Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada, Doğu-Batı ilişkileri ve Ortadoğu sorunları üzerinde diğer bakanlarca **"katkı"** olarak nitelendirilen bir değerlendirmede bulunmuştu. Ancak, mekân TBMM olduğunda bu konulara değinme gereği duymamaktaydı.

Dış politikada TBMM'ye ağırlık verilmemesi belki de hükümetin genel görüşme açılmasına karşı çıkmasındaki başlıca nedenlerden biriydi. Bakış açısı ile ilgili bu neden **"genel"**di. Bir de **"ratlak seslerin çıkmaması"** gibi **"özel"** nedenlerden söz edilebilirdi. Nitekim ANAP grubu adına konuşan Prof. **Fethi Çelikbaş**, bu duruma açıklık getirecekti: **"Eğer şimdi dış politika üzerinde genel bir görüşme açılırsa, Batı âleminde Türk Dış Politikası'nda değişiklik mi var diye soru işaretleri belirebilirdi. Bu da Türkiye'nin milli menfaatleri bakımından tehlikeli olurdu."**

5. Plan DPT'nin "gümüş" yılında tartışılacak

DPT kurucu müsteşarı: Planlama ile askerlik arasında ilişki gördüm

KENAN MORTAN

Ankara — Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanması aslında ilginç bir yıldönümünü de beraberinde getirdi. Devlet Planlama Teşkilatı (1960-1984) 25. "gümüş" yılını geride bıraktı. İki başbakan, bir başbakan yardımcısı, iki maliye bakanı çıkaran bu kurumda, kurucu uzmanlardan sadece dördü çalışmakta. Bunlardan da sadece biri **Oral Akman**, şu anda etkin görevde bulunuyor. Kurumun kurucusu emekli Kurmay Albay **Şinasi Orel** artık 65 yaşında bir **"delikanlı"**. Yaşına karşın her gün İstanbul Ayazağa'daki Kara Harp Akademileri'ne çalışmaya giden Orel, Akademi'de müşavir öğretim üyesi olarak Türk tarihi konusunda belge çalışması yapıyor. 1974 yılında **Nihat Erim**'in başbakanlığında kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanlığı da yapan **Şinasi Orel**, Devlet Planlama Teşkilatı'nın aynı zamanda isim babası. 18 ay görev yapan ilk kadroları oluşturan Orel, görevinden istifa ettiği 21 Şubat 1962'den bu yana hiç konuşmuş değil.

Kurmay subay Orel'in planlama ile ilintisi, ABD'nin Washington Georgetown Üniversitesi'nde aldığı uluslararası iktisat derslerinden kaynaklanıyor. O sıralarda NATO Daimi Grubu'nda görev yapan Orel, ihtilal sonrası günleri şöyle anlatıyor:

"1958 yılında yurda dönmüştüm. ABD'de aldığım kursların etkisi ile iktisadi planlama ile askerlik arasında yakın bir ilişki kurmuştum. İhtilal sırasında bir planlama biriminin kurulması zorunluluğuna iyiden iyiye inanmıştım."

1960 yılında Genelkurmay Genel Sekreteri olarak görev yapan Orel, artık devlet hayatında olup bitenleri daha rahat izlemeöğrenme şansına sahip olmuştu. Kısa bir süre sonra, temmuz ayında Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nde Menderes döneminde kurulan Yatırım ve Envestiman Komitesi'nde çalışmaya başladı. Hollandalı iktisatçı Prof. Tinbergen dışında, sonra planlamanın çekirdeğini oluşturan uzmanlar, **Nejat Erder, Atilla Karaosmanoğlu, Ayhan Çilingiroğlu**, orada çalışmaktaydı. Ancak bunları derleyecek, toplayacak birim nasıl kurulacaktı? Bir kurmay olan Orel'i daha çok bu nokta düşündürmekteydi. O sıralarda Başbakanlık Müsteşarı olan **Alparslan Türkeş** de süratle bir planlama kurulmasını isteyince, Orel çalışmaya koyuldu. Milli Birlik Komitesi üyeleri arasında iktisadi büyüme konusuna çok yatkın olan **Suphi Gürsoytrak** ile **Sami Küçük**'ün varlığı, Orel'in çalışmalarını kolaylaştırdı.

Ancak Türkiye'nin kendisini derleme toplama gereği birçok birimin aynı çalışmayı yapmasına yol açtı. İhtilalin Devlet Bakanı **Şefik İnan** da bir model çalışması yapmaktaydı. Bir gün Orel ile İnan karşılaştılar. Karşılaşmayı Orel şu sözlerle anlatıyor:

"Sayın İnan, her bakanlığın ayrı ayrı plan yapmasını istemekteydi. Sayın İnan'a 'Sizde hedef yok' **diye itiraz ettim. Ama İnan da,** 'Bizde ancak böyle plan olur' **deyince yollar ayrılmıştı."**

Ayrı planlama modelleri günün Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e sunuldu. Gürsel, önerileri o'a sundu. Orel'in modeli, bir tek İnan'ın karşı oyunu aldı. 30 Eylül 1960'ta 91 sayılı yasayla Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu. Başta Gürsel ve MBK, konuya o denli önem veriyordu ki, DPT müsteşarına, bakanlara verilen kırmızı plakalı makam otosu verildi.

Sıra örgütlenmeye geldi. Orel'in **"matematik kafa"** olarak nitelediği **Osman Nuri Torun** Koordinasyon Dairesi Başkanı, **"sessiz mantık"** dediği **Nejat Erdem** Sosyal Planlama Dairesi Başkanı oldu. Bugün hayatta olmayan iktisatçı Dr. **Nejat Bengül** İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı'nı kabul etmeyince, o görev de **"parlak zekâ örneği"** olarak nitelediği **Atilla Karaosmanoğlu**'na kaldı.

Sonra bu ekip ve bu ekibin yetiştirdiği uzmanlar beş adet plan hazırladılar.

Altındağ Belediye Başkanı maaş almıyor, amacı hizmet

Atılgan ucuzluk formülünü biliyor, kopye edilir diye açıklamıyor.

FARUK BİLDİRİCİ

Ankara — Altındağ Belediye Başkanı **Muzaffer Atılgan**, Belediye Başkanlığı maaşını bir hayır kurumuna bağışlayacağını belirtiyor. **Atılgan, "Aylık gelirim 10 milyon da olabilir, 15 milyon da olabilir,"** diye açıklıyor.

Atılgan'ın ilk başarısı 1943 yılında üç yaşında iken gürbüz çocuk yarışmasında birinci olması. Atılgan, iş yaşamına oto yedek parçacılığı ile başlayarak Yemekli Vagonlar A.Ş. (ROMTAŞ) fabrika, çiftlik gibi birçok özel işletme sahibi olmuş bir kişi. Boks Federasyonu ve Göztepe Spor Kulübü Başkanlığı da yapan Atılgan'la söyleştik:

— Neden siyasete atıldınız?

ATILGAN — İş hayatında başarılı oldum. Bu enerjimi ve gücümü biraz da milletimize hasretmek istedim. Bu nedenle de Altındağ belediye başkan adaylığını seçtim.

— Ama önce ANAP kuruculuğunuz ve milletvekili adaylığınız veto edilmişti.

ATILGAN — Aslında ben başlangıçta da belediye başkanlığını düşünüyordum. Ama kader milletvekili adayı olmamı getirmiştir.

— Bir milyon 100 bin lira başkanlık maaşı aldığınız yolundaki haberleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

ATILGAN — Basından öğrendiğim kadarıyla, Halkçı Partili bir İstanbul milletvekili, **"Atılgan bir milyon 250 bin lira alıyor"** diye bir açıklama yapmış. Kendisine bir telgraf gönderip açıklamasını esefle karşıladığımı söyledim. Fevkalade terbiyesizlik yapmış. Ben maaş almıyorum. Maaş almam için yasal zorunluluk varsa, bu maaşı alıp bir hayır kurumuna bağışlarım.

— Maaş istemediğinize göre, aylık geliriniz yaklaşık ne kadar?

ATILGAN — Bilemem ki, aylık olarak 10 milyon da olabilir, 15 milyon da olabilir.

— Pazarlardaki fiyat artışlarını nasıl önlemeyi düşünüyorsunuz?

ATILGAN — Fiyat artışları memleketin gerçekleri. Ben işadamı olarak bu meselelerin özünü biliyorum. Fiyatları ne şekilde, hangi yolla ucuzlatacağımı da biliyorum. Ben, hangi malın kaça satılması gerektiğini biliyorum. Ucuzlatmanın birkaç yolu vardır. Formülünü biliyorum ama şimdi açıklamak istemiyorum.

— Nasıl bir formül bu?

ATILGAN — Konuşursam, belki kopya ederler. Onu vermek istemiyorum.

— Fiyat denetimi uygulayacak mısınız?

ATILGAN — Asıl çare, serbest rekabettir. Pazarda rekabet oluştuğu anda, malın gerçek fiyatı ortaya çıkar.

— Pazarlarda serbest rekabet yok mu?

ATILGAN — Hayır, Pazar olayında tekelcilik var. Ben onu biliyorum. Olay halde üç dört kişinin fiyatları tespit etmesi olayıdır.

— Bu kişilerin üzerine mi gideceksiniz?

ATILGAN — Bu bir anlamda tekelciliktir. O kısmı bana kalsın, ben formülünü biliyorum. Bu benim kişiliğimde, yapımda olan bir özelliktir. Tekelleri kıracağım.

— Tanzim satış mağazalarının kaldırılmasını doğru buluyor musunuz?

ATILGAN — TANSA'lar konusunu ince lemedim. Ama TANSA'lar halka ucuz mal götürebiliyorsa, kalması lazım. Ama eğer zarar ediyor ve yararlı olmuyorsa kaldırılması lazım.

— Abdi İpekçi Parkı'nın adının değiştirilmesi ve Hitit Anıtı'nın kaldırılması girişimleri için ne diyorsunuz?

ATILGAN — Bu konu, Keçiören Belediye Başkanı Melih Gökçek tarafından getirildi. Ben böyle şeylerle uğraşmayın dedim. Tavrım bu.

Yeni dönemde ilk büyük kongreyi SODEP yapacak

"Demokrasiyi işletebileceğimizi gösterme dönemi..."

IŞIK KANSU

Ankara — 12 Eylül 1980'den sonra ilk siyasi parti büyük kongresi 6 temmuz günü Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu'nda başlayacak. SODEP'in üç gün sürecek Büyük Kongresi'ne illerden seçilmiş 800 delege ve 86 tabii üye katılacak.

SODEP Büyük Kongresi öncesinde, partide bir hareketlenme gözlenirken, kongreye sunulacak rapor da açıklandı.

Türkiye'nin demokratik düzen içinde yönetilmesi gerektiği vurgulanan raporun giriş bölümünde, yerel seçimlerden sonra çıkan siyasal tabloya dikkat çekildi.

Demokratik düzenin tam verimlilikle işleyebilmesi için, Meclisteki partilerin kritik kararlar alırken yurt düzeyindeki seçmenlerini arkalarında hissetmeleri gerektiğine işaret edilen raporun giriş bölümünün en ilginç noktalarından biri de HP'ye getirilen eleştiriler oldu:

"Ülkedeki tabanını yitirmiş partilerin davranışlarının güvensizlik doğurması kaçınılmazdır. Demokratik düzende bu gerçek hiçbir şekilde örtülemez. Yerel seçimlerden beri geçen kısa sürede bu durumun sakıncaları açıkça ortaya çıkmıştır. Durumun düzeltilmesi ve normalleştirilmesi için çaba sarfetmek, ilk önce parlamentodaki muhalefet partilerine düşer. Biz bu görüşle seçimlerden sonra Halkçı Parti'nin bizimle birleşmeyi düşünmesini önerdik. SODEP'e ve Halkçı Parti'ye oy vermiş vatandaşlarımızın bunu istediklerini açıkça ifade ettik. Bu yaklaşımımızdan olumlu bir sonuç henüz çıkmadı. Fakat, böyle bir birleşmenin sağlıklı demokratik gelişmeyi hızlandıracağına inanmaya devam ediyoruz."

Türkiye'deki yeni demokratik düzenin hukuksal temelinin yeni anayasanın kabulü, genel seçimler sonucu oluşan TBMM'nin Başkanlık Divanı'nın meydana gelmesi ile kurulduğu ifade edilen çalışma raporunda, ayrıca en aşağı bir seçim dönemi geçirmeden anayasa değişikliklerine yönelmenin doğru bulunmadığı belirtildi. SODEP raporunda, bu konudaki görüşler şöyle özetlendi:

"Şimdi düzenin Anayasa'da ifadesini bulan bütün kurum ve kurallarıyla gerçekleştirilmesi dönemini yaşıyoruz. Bu dönemi, demokrasiye geçişten çok demokrasiye sahip çıkmak, onu yeniden 12 Eylül 1980 öncesi kargaşasına dönmeden işletebileceğimizi göstermek dönemi diye anlıyoruz. Bütün davranışlarımızda bu sorumluluk duygusu egemen olmuştur, bundan sonra da olacaktır. Demokratik yaşamı geliştirmek için bazı yasalarda önerdiğimiz düzenlemeleri bugünkü anayasa çerçevesi içinde düşünüyoruz. En aşağı bir seçim dönemi geçirmeden anayasada değişiklikleri gözönüne almayı doğru bulmuyoruz."

Kremlin'deki Büyük Birader bilgisayar tehdidi altında

Merkezden planlanan ekonomileri sayesinde bilgisayarlardan Batıya göre çok daha fazla verim sağlayacaklarını savunan Sovyet yöneticileri şimdi "kişisel bilgisayarlar"ı sistemlerine nasıl uyduracaklarını düşünüyorlar.

Bundan bir süre önce Moskova'nın, her alanda akademik yayınların bulunduğu en büyük ve en iyi kitapçılarından birindeydim. Mağazanın "Sibernetik ve Bilgisayar" bölümündeki raflar bilgisayarların yapımı ve programlanması üzerine kitaplarla tıka basa doluydu. Hepsi Rusça olan kitapların yazarları ABD dahil çeşitli ülkelerdendi.

Mağazada sergilenen kitaplar gerçekten etkileyiciydi ve daha da çarpıcı olan, tezgâhların önünde yer bulmaya çalışan alıcıların gösterdiği büyük hevesti.

Kalabalığa karışarak Sovyet yazarlarının yazdığı kitaplardan birkaç tane seçtim. Kitapların biri, Sovyetler Birliği'nin bilgisayar yapımında Batı ülkelerine hızla yetişmekte olduğunu iddia ediyor; diğerleri bilgisayarların Sovyet ekonomik sistemini **"bilimsel ve teknolojik devrim"** temelinde nasıl modernleştirdiklerini ve dönüşüme uğrattıklarını anlatıyordu.

Sovyetler bilgisayarların önemini kavrıyor; 25 yıldan beri bunu kabul etmiş bulunuyorlar. Ancak bilgisayarları gündelik hayata uygulamada başarısız kaldılar ve şimdi bilgisayarların pratik gücünden yararlanmada Batı ülkelerinin çok gerisindeler.

Fakat geri kalmak ilgisiz olmakla karıştırılmamalı. Sovyetler Birliği yıllardan beri çoğu teorik analizlere dayanan bir bilgisayar salgını yaşıyor. Popüler dergi ve kitaplarda sibernetikten tam olarak yararlanma, komünizmin ilerlemesi ve devrimin tamamlanması olarak sunuluyor.

Sovyetler Birliği'ne on yıl önce yaptığım bir gezide, ekonominin denetlenmesi amacıyla tüm ülkenin nasıl dev bir bilgisayar ağıyla birbirine bağlanacağını gösteren haritalar görmüştüm. Beni ağırlayanlar, merkezden planlanan sosyalist bir ekonomiye sahip Sovyetler Birliği'nin, ekonomik faaliyetlerde eşgüdümün olmadığı ve anarşinin hüküm sürdüğü kapitalist toplumlara nazaran modern bilgisayarlardan daha fazla yarar sağlayabileceğini söylemişlerdi.

Şimdiyse Sovyetler'in bilgisayarlara karşı tavrı hızla değişmekte. Bugün bilgisayarların Sovyet sistemi için biçilmiş kaftan niteliğinde bir teknolojik sistem olmaktan çok, Sovyet devletinin -haberleşmenin devlet denetiminde olması ve önemli bilgilerin gizli tutulması gibi- bazı temel ilkelerini tehdit ettikleri gittikçe açıklık kazanıyor.

Büyük Birader denetlenecek

George Orwell'in **1984** romanında öne sürdüğü, modern teknolojinin devleti, yurttaşların her eylemini denetleyen bir "Büyük Birader"e dönüştüreceğine ilişkin görüşünün yanlış çıktığı anlaşılıyor. Yeni bilgisayarlar, büyük miktarlarda ve doğru veriler sağlamalarının yanı sıra, verilerin ademi merkeziyetçi bir biçimde kullanılmasını gerektiriyor. Bu nedenle "Büyük Birader"in yurttaşları değil, yurttaşlarin "Büyük Birader"i denetleyebilecekleri görülüyor.

Milyonlarca Sovyet yurttaşının kendi bilgisayarına sahip olması, bunları her alanda kullanması, bu işlemler için gerekli siyasal, ekonomik ve sosyolojik verilerden yararlanması ve birbiriyle bağlantı kurması, devlet denetimini zaafa uğratmadan nasıl mümkün olabilir?

Sovyet yurttaşlarının bütün bunları Batı ülkeleri yurttaşlarının şimdiden yaptıkları ölçüde yapabilmeleri, Sovyet devletinin niteliği değişmeksizin olanaklı değildir.

Bu durumda ortaya bir soru çıkıyor: Sovyetler Birliği, üzerlerindeki denetimi yitirmeksizin yeni bilgisayarlardan yararlanmanın yolunu bulabilecek mi? Bu yeni teknolojiyi denetleyebilirse, bu denetimin Batı ile rekabet etme yeteneği üzerindeki etkileri ne olacak?

Sovyet sistemiyle tarımın pek iyi yürümediği biliniyor. Sovyet sisteminin enformasyon çağına da pek uygun düşmediği zamanla ortaya çıkabilir.

Bu durumda Sovyetler'in gelecekte dünyanın ikinci süper devleti olma iddiasını korumaları gittikçe güçleşebilir. Ekonomik güç bakımından Japonya şimdiden Sovyetler'i üçüncü sıraya itmekte. Bugün Sovyetler'i ABD ile aynı düzeyde tutan yalnızca askeri güçleri.

Sovyetler'in sorunları uluslararası bilgisayar endüstrisinin evrimiyle giderek büyümekte.

Sovyetler Birliği, bilgisayarların hâkim olduğu dünyanın gitgide daha çok gerisinde kalarak ve şimdiden geri olan ekonomisiyle, dünyanın iki süper devletinden biri olma niteliğini koruyabilecek mi? ABD'nin ünlü Massachussetts Teknoloji Enstitüsü'nde bilim tarihi profesörü ve Sovyet bilim ve teknolojisi uzmanı Loren Graham'ın bu ilginç soruyu tartışan bir yazısını, Guardian Weekly'nin 15 Nisan 1984 tarihli sayısından aktarıyoruz.

Bilgisayarların gelişiminin ilk evresinde ana vurgu, kurumlar tarafından denetlenen ve en çok merkezi işlevlere uygun türde büyük bilgisayarlar üzerindeydi. Sovyet ideolojisi ve merkezi planlama açısından bu evrede bilgisayarlar cazip görünüyordu.

Şimdiyse mikro ve kişisel bilgisayarlar öyle büyük bir hızla geliştiriliyor ki, bunlar kapasite açısından kendilerinden birkaç yıl önce gelen atalarıyla yarışmaya başladılar bile. Öte yandan, küçük masa bilgisayarlarının kapasitesi, gerektiğinde merkezi bilgisayarlara bağlanarak çok büyük ölçüde arttırılabiliyor.

Bilgisayarların birçok alanda en etkin kullanımının merkeziyetçi olmayan sistemlerle gerçekleştiği giderek anlaşılmakta. Merkeziyetçi olmayan sistemlerle bilgisayarlar, basit işler için yerel düzeyde ya da daha büyük kapasite veya merkezi bilgi bankalarıyla ilişki kurulması gereken durumlarda daha büyük bir sistemle bağlantılı olarak kullanılabiliyor.

Bir baskı makinesi ile bağlantısı kurulan her mikro-bilgisayar potansiyel bir matbaadır. Ama Sovyetler Birliği'nde kişilerin baskı makinelerine, hatta fotokopi makinelerine sahip olmaları yasaktır. Bir mikrobilgisayar ise bir gece çalışarak herhangi bir belgenin istediğiniz kadar kopyasını basabilir.

1960'larda Sovyetler Birliği'nde rejim aleyhtarlarının daktilolar ve karbon kağıtlarıyla ne büyük güçlükler içinde çalıştıkları hatırlanacak olursa, yeni teknolojilerin bu açıdan taşıdığı önem anlaşılır. Polonya'da Dayanışma hareketinin resmi dairelerdeki bilgisayarlardan siyasal bildirilerini basmak için yararlanması geleceğe dönük bir işaret olarak görülebilir.

Dayanışma hareketinin yararlandığı bilgisayarlar, disket değil teyp kullanan, merkezden denetimli, evlerde bulundurulamayan cinsten, şimdi modası geçmiş bilgisayarlardandı. Acaba Kremlin bu tip olayların çok daha büyük ölçüde tekrarlanması tehlikesini göze almadan, Sovyet yurttaşlarının kişisel bilgisayarlara sahip olmalarına izin verebilir mi?

Denetim seçenekleri

Sovyetler'in bu sorunu çözmek için bazı seçenekleri var. Bunun bir yolu, tıpkı fotokopi makineleri gibi kişisel bilgisayarların da resmi kurumlarda bulundurulması ve devlet görevlileri tarafından denetlenmesi. Mikrobilgisayarların evlerde bulundurulmasına izin verilecek olursa, yanlarında baskı gereçlerinin (printerlerin) bulundurulmasına izin verilmeyebilir. Baskı isteyenlerin disketlerini bir devlet kurumuna götürmeleri istenebilir. O zaman basım denetim altında tutulabilir.

Nihayet, bir başka seçenek de bütün mikrobilgisayarların, yapılan her türlü işlemleri kayda geçirecek bir merkezi bilgisayara bağlanmasının zorunlu tutulmasıdır. Böylelikle Sovyet yurttaşlarının bilgisayarlarla yaptıkları bütün işlemlerin kayıtları güvenlik görevlilerinin eline bulunur; zafer "Büyük Birader"in olur.

Kuşkusuz, Sovyet yetkililerinin bu tür önlemleri uygulayacak teknolojik olanakları bulunuyor ve bunu şimdiden yapıyorlar. Şimdi uygulanan yöntem uyarınca bütün bilgisayarların kurumlarda bulundurulması ve denetlenmesi gerekiyor.

Ancak Sovyet yetkilileri belki de şu hususların yeterince farkında değiller: Bilgisayar kültürünün gelişmesini kısıtlayarak, gençler arasında bilgisayar okur- yazarlığının yaygınlaşmasını sınırlandırarak, bilgisayarların kitle halinde üretilmesinin sağladığı mali üstünlüklerden yararlanma olanağından vazgeçerek ve bu şekilde kendilerini gerçek bir **"enformasyon toplumu"** olma yolunda ilerleyen Batı toplumlarının gerisinden gitmeye mâhkum ederek büyük bir bedel ödüyor olmaları.

Öte yandan Sovyet yetkilileri, akıllı bir gencin günün birinde kurdukları denetimi alt edemeyeceğinden hiçbir zaman emin olamazlar. Eğer Amerikan yetkilileri merkezi bilgi bankalarına **"sızan"** liseli gençlerden şikâyetçi iseler; Sovyet yetkilileri de çalışmalarını denetleyen merkezi bilgisayarın denetiminden kurtulmayı başarabilecek teknoloji enstitüsü öğrencisinden endişelenmek durumundalar. Çünkü, işin kötüsü, bunu başaracak olanların geride hiç iz bırakmayacağı da kesin.

Teknik güçlükler

Batı'da bütün iyi satıcıların sağladığı teknik danışma, bakım ve yedek parça hizmetleri Sovyet Birliği'nde olduğca kötü bir düzeyde. Oysa bilgisayarlara o denli karmaşık sistemler ki, onları yardımsever satıcılar olmadan çalıştırmak ve bakımdan geçirmek başa çıkılmaz bir sorun olabiliyor.

Her bilgisayar uzmanına bilinen bir kural da **"ne verirsen onu alırsın"** kuralıdır. Yani hiçbir bilgisayar, ona yüklenen bilgiler kötü nitelikli veya yetersizse iyi ürün vermez. Bazı iktisatçılar ekonominin merkezden planlanmasının teorik olarak mümkün olmadığını ileri sürüyor. Ancak, bunun mümkün olduğunu savunanlar bile, merkezi planlamanın doğru bilgilere dayanmasının zorunlu olduğu görüşünde. Oysa Sovyetler Birliği'nde mevcut ekonomik, demografik ve sosyolojik veriler eksik ve yetersiz. Sosyal planlama için çok gerekli bazı veriler, elde edilebilse hayli utandırıcı olurdu. Örneğin sağlık planlaması için gerekli olan çocuk ölüm oranları 1975'ten beri yayınlanmadı. Tahıl üretimine ilişkin veriler 1981'den beri bir devlet sırrı.

Bütün bunlar Sovyetler'in bilgisayar devrimine uymada bir hayli güçlükle karşılaşacağını gösteriyor.

Bilgisayar sistemlerine sahip olma ve uluslararası haberleşme ağlarıyla bağlantı kurma olanakları Sovyet yurttaşlarına tanınmayacak. Bu nedenle Sovyetler'in bilgisayarları Batı'daki gelişme hızına ve gittikçe genişleyen bilgi alışverişine ayak uydurmaları güç gözüküyor.

Batı ülkeleri eğer, hepimizi yok edebilecek askeri teknolojiyi denetim altına alarak zaman kazanırsa, şimdi toplumun en aşağı düzeyine -yani bireye- kadar inmiş olan sivil bilgisayar teknolojisi, bilgiyi denetleme gereğini duymayan toplumlara gerçek bir üstünlük sağlayabilir. Bilgasayarların hâkim olduğu bir dünyanın gittikçe gerisinde kalan ve şimdiden geri olan ekonomisi ile Sovyetler'in uluslararası stütürlerini koruyup koruyamayacağı Moskova'daki yöneticiler için hayli kaygı verici bir soru olmalı.

Eski Yunan mirası, hamburge

Avrupa, ABD'nin teknolojik üstünlüğünün getirdiği sanatsal içeriği beğenmiyor, daha klasik biçimlere dönüş yapıyor.

MEHMET ALTAN

Tibet'deki Kar Adam mı büyük, yoksa King Kong mu?

Avrupa ile Amerikan kültürü arasındaki farklara değgin aranışlarda bulunmak, yukardaki soruya cevap vermek kadar güç. Ağır siklet boksörleri ayıran jokey görünümlü bir hakem durumuna düşmek istemiyorsanız, bu soruya hemen, **"ikisi de çok büyük"** diye cevap vermelisiniz.

Ancak, gerek Amerikan, gerek Avrupa kültürünün büyüklüğünü gözden kaçırmadan, değişen ve gelişen çağla birlikte ikisi arasındaki farklara ve eğilimlere, belirli yaklaşımlar yapmak olası.

Kültürü bir toplumun sosyal, dinsel, beyinsel ve sanatsal yapılarının toplamı biçiminde ya da bir toplumun, doğayla alış - verişinden ortaya çıkan bilgi ve beceri birikimi olarak tanımlayabiliriz. Nitekim, biz bu yazı boyunca kültürü dar anlamında, sadece resim, müzik, mimari, edebiyat ve sinema olarak değil de, bir toplumun yarattığı her şeyin o toplumun kültürünü oluşturduğu sayından hareket ederek, toplumların doğa ile alış - verişi biçiminde ele alacağız. Eğer, Türk kültüründen bu tanıma bir örnek vermeye kalkarsak, **"Mimaride Türk Milli Üslubu"** seminerinde, sayın Doğan Kuban'ın dediği gibi, **"Hilton otelsiz, Hitit heykelsiz, kuaförsüz, başörtüsüz, Atatürk'süz, Hz. Muhammed'siz, Hz. Ali'siz, Oran Site'siz bir ulusal kültür"** tarif edemeyiz. Eğer yurt dışında uzun yıllar geçirmişseniz, Türk kültüründe sadece yazı, çizi, mimari, din olmadığını daha da somut bir biçimde görebilirsiniz. **"Dışardaki"** her Türk'ün rakı ve sucuk aranması, sarımsaklı peynirleri tercih etmesi, çayı fincanda değil de çay bardağında içmeyi arzulaması, tuvaletlerde kâğıtla değil de suyla silinmesi bütün bir kültürün parçalarıdır.

Avrupa ve ABD kültürünün temelleri

Bugün Batı uygarlığı dendiği vakit bunu Avrupa'nın coğrafi sınırlarıyla ayırmak zor. Amerika da, Kanada da Batı uygarlığının içinde yer alıyor. Ancak, tarihsel gelişimi içinde, Avrupa Batı uygarlığının ilk mirasçısı olarak belirir. Amerika, çok daha sonraları bu kervana katılmıştır. Bu açıdan, daha eski Yunan'dan beri uzana gelen Batı kültürü içinde, Amerika sadece tarihsel olarak 16. yüzyılda, devlet olarak da 1783'te ortaya çıkan, çok yeni bir gelişmedir.

O nedenle, ABD kültürünün temellerine bakarken, eski Yunan kültürünü, bu kültürü alıp kendi katkılarını da ekliyerek Batı'ya taşıyan Romalıları göremeyiz.

Amerikan tarihinde, Rönesans'tan kalma bir resim, bir mimari, bir şiir, bir trajedi bulmak olası değildir. Özetle kültürel varlık olarak Avrupa'nın edindiği miras Amerika'nın kültür varlığının yanında dede ile torun kadar farklı durur.

İlerde oluşacak Amerika Birleşik Devletleri'nin, kıyı kısımları ilk kez 16. yüzyılda Fransız ve İspanyollar tarafından keşfedildi. Rönesansı geride bırakan, beyliklerin yerine milli devletler kurmaya yönelen Merkantilist Avrupa ülkeleri, henüz kendilerine daha sonraları rakip çıkacak bir ülke topraklarına ayak bastıklarının farkında değildiler. Merkantilizm ortalığı kasıp kavurmakta, ülkeleri birbirine düşürmekteydi. Amerika'ya çengel atan İngiltere hemen koloniler oluşturacak, Amerikalılar'ın yardımıyla, Kanada'daki Fransızlar'ı yaşlı kıtaya geri yollayacaktı.

1775 yılında işler tersine döner. Bu kez, George Washington liderliğindeki Amerikalılar, İngilizler'e başkaldırır, Fransa'nın da askeri yardımıyla, bağımsızlıklarını ilan ederler.

Bağımsızlığını ilan eden Amerikalılar, aslında Avrupa'dan buralara göçmüş **"eski Avrupalılar"**dır. Yeni Kıta'ya hem eski kültürü hem de bu kültüre karşı duydukları tepkilerden oluşturdukları yeni alışkanlıkları getirirler. Eskiye karşı duyulan hınç ve öfke, aynı zamanda, sonradan bile tükenmeyecek bir dinamizmin ilk alevi olacaktır.

ABD, kuruluşuyla birlikte yeni maceralara dalar. Meksika ile Teksas, Kalifornia, Yeni Meksika'nın elde edilmesi için savaşa girişilir ve bu savaş kazanılır. Ülke içinde ise, sanayileşmeye dönük zengin Kuzey ile sömürülen, horlanan Güney arasında iç savaş belirir. İç savaşa hâkim olan Kuzey iyice semirmeye başlayınca, Afrika'nın kara derili bedbaht insanlarını da buralara esir olarak getirir.

1870 - 1906 yılları arasında nüfus 40 milyondan 90 milyona çıkar. Gayrı safi milli hasıla dört kez artar.

Bu üretim artışı ile birlikte, Amerika Devleti de bir enerji fazlasına tutularak, etrafa saldıracaktı. Her saldırışta da yeni bir parçayı genç devletin sınırlarına katacaktı. Havai, Küba, Porto - Rico, Filipinler, Panama bu taşkınlıklar sonucu elde edilen topraklardı.

Eski altın arayıcıları, bilek gücüyle yaşamaya ve yükselmeye çalışan kovboylar, durmadan gelişen bir dinamizmin temsilcileri olarak devlet biçiminde örgütlenmişler, özelliklerini sınır otelerinde sürdürür olmuşlardı.

Aslında, bireyci, savaşkan ve dinamik Amerikan insanını ve kültürünü **"vahşi bir at veya inek üstünde durmaya çalışmak"** olarak anlatabileceğimiz **"rodeo"** sporu, en iyi biçimde simgeleniyor. Bugün de Amerika, bütün emperyalist amaçlı girişimlerinin de ortaya koyduğu gibi, bu özelliğini içte ve dışta sürdürüyor. Gene bu özelliğinden ötürü, **Le Monde** gazetesinin belirttiği gibi, Amerika hâlâ **"bir tek gömlekle gidildiği halde zengin olarak dönülebilecek belki de tek ülke."** Tabii rodeo sporuna alışıksanız.

Nobellerin izinde

Rodeo oyunundaki atlar kadar taşkın bu yeni ülkenin dinamizmi, 20. yüzyılın başında, henüz yaşlı Avrupa'yı pek rahatsız etmiyordu. Eski Yunan'a dayanan klasik kültür birikimi Avrupa'nın yeni Amerikan Devletine her bakımdan ön almasını rahatlıkla sağlıyordu. Bunu 1901 yılından itibaren verilmeye başlanan Nobel ödüllerini izleyerek görebiliyoruz.

Fizik ödüllerinde, 1925 yılına kadar ancak, iki Amerikalı'ya rastlanıyor. Bunlardan birincisi, ışık hızı üzerine deneyler yapan **Albert Michelson,** Nobel'i 1907'de alıyor. Diğeri **Robert Millikan.** O da 1911'de elektron yükünü ölçmeyi başarıyor. Nobel'i ancak 1923 yılında alıyor.

Kimyada da durum pek farklı değil. 1925 yılına kadar ancak bir tek Amerikalı Kimya Nobeli'ni alabiliyor. **T.W. Richards.**

Tıp dalında, ilk 25 yılda hiçbir Amerikalı'nın izine rastlamak mümkün değil.

Dar anlamıyla kültür tanımına giren edebiyat dalında, Nobel'i alan ilk Amerikalı, kendi ülkesinin genç burjuvazisiyle hafiften matrak geçen **Sinclair Lewis.** Ancak, Nobel'i 1930 yılında alabiliyor.

Buna karşın, bizi ilgilendirmeyen Nobel Barış Ödülü'nü 1925 yılına kadar alan Amerikalılar'ın sayısı üçe ulaşıyor.

Nobel ödüllerini nirengi noktası almamızın nedeni, bütün tartışmalara rağmen, bize bir toplumun doğaya ne oranda hâkim olmaya çalıştığını göstereceğine inanmamızdan. Tabiata egemen olma uğraşından ortaya çıkan kültürler, Nobel ödüllerine, ulusların bu yoldaki somut başarılarını gösterme biçiminde yansıyor. Bütün ulusların kültürlerinin saygıdeğer olması yanında, doğaya hâkim olma yolunda büyük başarılar elde edemeyen, doğanın o engin, bilinmez karanlıklarından gün ışığına yeni parçalar getiremeyen ulusların hâkim kültürler oluşturmaları çok zor.

Amerika atakta

Amerika'nın 20. yüzyılın ilk 25 yılındaki yavaş gelişmesine karşılık Avrupa her alanda egemenliğini duyuruyor. Örneğin edebiyat ödüllerine şöyle bir göz atınca, **Romain Rolland'**dan, **Bernard Shaw'**a, **Knut Hamsun'**dan şair **Maeterlinc'**e kadar, Avrupa'nın uluslararası edebiyat sahnesinde bütün haşmetiyle dolaştığını görüyorsunuz.

Ancak, 1925 yıllarından sonra hızlanan re
kabet, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zir
veye çıkıyor. Bugün de bu zirvedeki durumu
koruyan Amerika'nın kültüründe, her zamar
yukarıda kısaca değindiğimiz özelliklere rast
lanıyor. Örneğin, Saint-Pierre ve Saint-Paul'
katedrali ile Notre-Dame kilisesi gibi. Ner
deyse zaman kadar eski yüce yapıtları olma
yan Amerika, gökdelenleri keşfediyor. Kla
sik üsluba çok modern ve çarpıcı bir alter
natif getiriyor. **Frank Lloyd Wright** gibi, çağ
daş **"organik mimari"**ye büyük katkılar ya
pan bir mimar yetiştiriyor.

Amerika, bu anlatılması zor dinamizm ile
bilim ve teknoloji alanlarındaki başarılarıy
la dar anlamlı kültürün daha önüne geçiyor
Örneğin gene Nobelleri izlersek, 1970 ile 198
yılları arasındaki Fizik Nobel Ödülü alan 2
kişiden 19'unun Amerikalı olduğunu s
yoruz. Kimya alanında da aynı yıllar arasın
da Nobel alanların sayısı 18, bunların sekiz
Amerikalı. Tıpta, gene aynı yılları ölçü alır
sak, verilen 28 ödülden, 16'sının Amerika
ya gittiğini görüyoruz. Doğayı ve evreni ta
nımaya yönelik bu başarılı çalışmalar, yapı
sı gereği, bir anda, yazının veya üstyapı ku
rumlarının dar sınırlarına giremiyor. Dah

r ve Dallas'a karşı

şka bir biçimle, bilimsel gelişmelerdeki hız, r anlamlı kültürün önüne geçerek, yeni bir ültür kavramı oluşturuyor.

Atom fiziğindeki gelişmeleri hiçbir roman- konu almıyor, veya alamıyor. Bu da tek- olojinin önünde gitmeye alışmış olan kla- k kültür kavramlarını sarsıyor. Bu neden- Avrupa, teknolojik ve bilimsel geriliğine ğmen, Nobel Edebiyat Ödülleri'nde ağır- ını devam ettiriyor. 1970 ile 1980 yılları ara- da Nobel alabilen Amerikan yazarlarının yısı sadece iki. Bunlardan biri **Saul Bellow,** geri **Isaac Singer.**

Nobel Edebiyat Ödülleri'ndeki bu üstün- ğe rağmen, Avrupa tiyatro, resim, heykel bi alanlardaki üstünlüğünü Amerika'ya ptırmış durumda. Amerika'nın bu üstün- nden en çok yararlanan ülke, dil ortak- edeniyle İngiltere. Bir zamanların ko- Fransa'sı, İngiltere'den gerilerde kalıyor.

Teknolojinin bu kadar geliştiği bir dö- mde, dar anlamıyla kültürü sadece şiir, ro- an, heykel ve müzikten ibaret saymak yan- olur. Bunlara bir de görsel araçları ekle- ek gerek. Hatta ünlü düşünür **Mc Luhan'a** kılırsa, yazılı iletişimin yerini görsel ileti- n araçları alıyor. Bu görüşte bir doğruluk pay olduğu muhakkak. Her ne kadar şimdilik görsel iletişim aletleri, yazılı metinlerden yola çıkıyorsa da, basılı iletişimi büyük ölçüde etkiliyor. Batı'daki büyük yayınevleri, başta Hachette olmak üzere, görsel alanlardaki treni kaçırmamak için büyük çabalara giriştiler. Romanlar, piyesler yanında televizyon ve video filmleri yapımı da artık yayınevlerinin faaliyetinin bir parçası haline geliyor. Ancak, bu alanda da Avrupa, Amerika'nın çok gerisinde. Sadece Hachette örneği ile yetinirsek, treni kaçırmamak için görsel alana el atan Hachette bu girişimi nedeniyle büyük zararlara uğrarken, Amerikan kuruluşu Time İnc. basılı yayınlardan ettiği zararları görsel yayın faaliyetindeki kârlarıyla kapatıyor. Görsel iletişimin akıl almaz boyutlara ulaşması, basılı yayın tekniğini de etkiliyor. Ortaya, saniyede yüz sayfa, dakikada bir kitap basan baskı makineleri çıktı. Bütün bu konularda Amerika'nın Avrupa'ya fark yapığını unutmamalıyız.

Şimdi, saniyede yüz sayfa, dakikada bir kitap basan teknolojinin sanat dünyasını dünya yaratıcılığını nasıl etkileyeceğini bilmek önem kazanıyor.

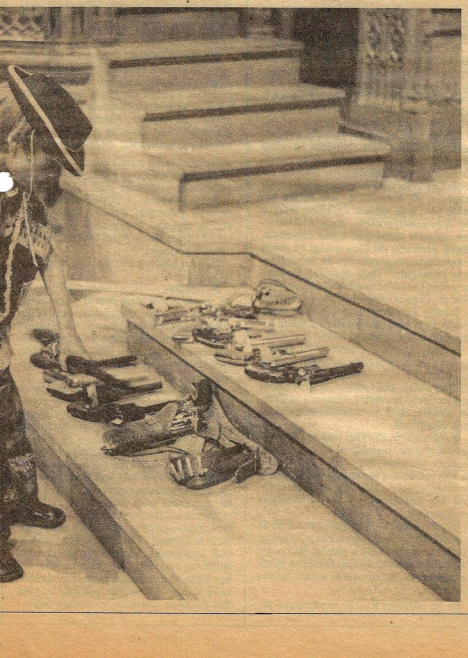

Kültürel gelişmenin teknik altyapısı ve somut imkânları bakımından Amerika Avrupa'ya fark atıyor.

Amerikan kültüründeki gelişmeler belki bu konuda bazı ipuçları verebilir. Her ne kadar aydınlar Amerikan kültürünü hamburger ve Dallas'tan ibaret görüp eleştiriyorlarsa da, bu kültüre aracılık yapan teknolojik yenilikleri pek dikkate almıyorlar. Bugün Batı'nın kültür lokomotifi Amerika. Bütün Avrupa'lı yazarların en büyük hayali, Amerika pazarına girmek.

Amerika ise örneğin, Fransa'dan sadece çocuk kitapları almakta yetiniyor. Ayrıca, hepimizin alay ettiği Dallas dizisi bir anda yeryüzünün dört bir yanında, nerdeyse dört milyar insana birden gösterilebiliyor. Geleneksel mutfaklar kaybolup giderken, hamburgerciler tıklım tıklım. Gene Fransa'dan örnek verirsek, Amerika kendi hamburgerini Fransız mutfağına rağmen Saint Michel bulvarına getirip oturtabiliyor.

Bu kitlelere dönük, büyük hacimli üretimler, doğal olarak teknolojiden kaynaklanan bir yaygınlaşmanın sonucu. Artık herkes televizyon seyredebiliyor. İletişim araçlarındaki bu büyük boyutlu yaygınlaşma, kitlesel sanat yapıtlarının değerini düşürüyor. Bir anda yeryüzünün dört bir yanında oynayan Dallas'ın hangi teknolojik gücün ve nasıl bir yaygınlaşmanın sonucu olduğunu gözden kaçırınca, tabii ki, içeriği bize yavan geliyor.

Avrupa ABD'nin teknolojik üstünlüğünün beğenmediği sanatsal içeriğine karşın güzel sanatlarda klasik biçimlere dönüş yapıyor. Avrupalı romancılar çocukluklarını, aşklarını anlatan klasik türde eserler veriyorlar.

Amerika'nın, Avrupa karşısındaki bu hâkimiyeti, Batı'da kızgınlıkla karşılanıyor. İkiyüz yıllık bir devletin binlerce yıllık Avrupa'da beğenilmeyen hamburgerleriyle, Dallas'larıyla at koşturması. Onun emperyalist tavrına bağlanıyor. Ama o Avrupa emperyalist anlayışın arkasındaki bilimsel, teknolojik ve ekonomik güçle baş edecek, bir ikinci kapitalist odak oluşturamıyor.

Bir zamanların Dünya Kültür Merkezi sayılan Fransa, şubat 1983'te Sorbonne'de, Kültür Bakanlığı'nın girişimiyle, **"Sanatsal Yaratıcılık ve Ekonomik Gelişme"** konulu bir toplantı düzenledi. Dünyanın dört bir yanından gelen 400 sanat ve bilim adamı konuyu tartıştı. Ancak, Amerika'nın **"Ekonomik gücünden kaynaklanan kültür egemenliğine"** karşı, Fransa'nın **"kültürel faaliyetlerden, ekonomik bir güç elde etme"** çabası, ABD'yi hiddetlendirdi. **Wall Street Journal** gazetesi toplantı için şöyle yazdı: **"Kültür Bakanı** Jack Lang **Dallas için heyecanlanacağına, çağdaş dünya kültüründe niye Fransa'nın hiçbir yeri yok diye düşünmeli. Dünya kültür kurtarıcılığına soyunmadan önce, Fransa'nın 20 yıldır** Michel Tournier **dışında niye gerçek bir yaratıcı yetiştiremediğini kendi kendine sormalı".** Amerikan gazetesi, bu satırlarla, uygulamalı bilim dallarında önemli oranda Nobel'i olmayan, teknolojik gelişimi süperlerin çok gerisinde kalan bir ülkenin çağın aktif yaratıcığında rol oynayamayacağı görüşünü dile getiriyor kamısında.

Yeni bir evrensel kültüre doğru

Teker teker, Amerikan ve Avrupalı sanatçıları ele almayıp, topyekûn bir değerlendirme yaptığınız vakit,dünyada büyük bir kültürel devrim olduğunu göreceksiniz. Genel olarak teknolojik gelişmelerin büyük boyutlara ulaşması, özel olarak da görsel iletişimin ulaştığı yeni durum, dünya kültürünü etkiliyor.

Avrupa'nın klasik mimarisinin alternatifi olarak ortaya gökdelenler, geleneksel mutfağına karşılık hamburgerler, iç çatışmaları anlatan yazarlara karşı, hastaneleri, havaalanlarını yazan yazarlar, incelikli yaratıcılara karşı Dallas dizileri çıkıyor.

Bu genel kalite düşüklüğünün arkasında, teknolojik nimetlerin demokratikleşmesi var. Dallas Washington'da da seyrediliyor, Çin'de de. Kumbaralı telefonlarla istediğiniz yeri bir anda karşınızda buluyorsunuz. Hamburgerle günlük hayatın hızlı temposunda çabuk ve ucuz karın doyuruluyor. Teknolojinin doğayla alış-verişinden yeni bir kültür oluşuyor. Bu alış - verişte ağır basan devletler, doğal olarak diğerlerini etkiliyor.

Amaç, bu yeni teknolojik gelişimlere uygun ve daha kaliteli yeni kültür oluşumları yaratmak olmalı. Her halükârda bu teknolojik düzey, yapıtların içeriğini de er ya da geç etkileyecektir. Dakikada yüz sayfa, bir dakikada kitap basan baskı makinalarına uzun süre çok kalitesiz şeylerle yanaşamazsınız.

Bu düşünceyi, daha başka bir örnekle geliştirebiliriz. Bu kadar ileri bir teknolojiyle çalışan baskı makinalarına layık olan roman, en azından, uzayı anlatır bir roman olmalıdır.

Aşkların, kavgaların, kıskançlıkların, savaşların, barışların, köylerin, kırların, kentlerin, hatta denizlerin romanı yazıldığına göre, uzayın da şimdiki kurgubilim dışında, gerçek bir romanı yazılacaktır.

Sadece yeni eğilimlerini saptamaya çalıştığımız Avrupa - Amerika kültür farklılığı, uzay romanının yazılmasıyla daha da aydınlığa kavuşabilir.

Şimdiki durumda, Batı dünyasında uzay romanı yazmaya en yakın aday, Amerikalı yazarlar. Avrupa'nın uzay işlerinde en gayretli ülkesi olan Fransa'nın uzay mekiğini, ancak 1996 yılında uzaya fırlatmayı hesapladığı düşünülünce, insan buna daha çok inamıyor.

Uzay romanı yazıldığında, teknolojik gelişime uygun daha kaliteli bir edebiyat da belirmiş olacaktır. O zaman hem Dallas'ı seyretmeyeceğiz hem de Tibetli Kar Adamı mı, yoksa Avrupalı King Kong mu büyük, kolayca cevaplayabileceğiz. En azından, bir zamanlar Avrupalı King Kong çok büyüktü, biçiminde....

Avrupalılar tartışıyor

Ortak tavrımızı bıraktık, Ortadoğu'dan da çekildik

*Dünyamızın siyaset ve düşünce sahnesinde, ekonomik güçler sıralamasında Avrupa'ya artık figüranlık rolü mü düşüyor? Dünyanın ağırlık merkezinin Avrupa-ABD ekseninden Pasifik Okyanusu üzerindeki ABD-Japonya-Avustralya-Güneydoğu Asya eksenine kaydığı iddiasıyla "Avrupa'nın çöküşü"nü anlatan Newsweek dergisinin bir yazısı Avrupa'da hararetli bir tartışmanın kaynağı oldu. Avrupa'nın geleceği konusunda Die Zeit dergisinin düzenlediği ve birinci bölümünü geçtiğimiz hafta yayınladığımız açıkoturumun bu bölümünde ekonomik konuların yanı sıra askeri çözümler de tartışılıyor. Açıkoturuma, Federal Almanya'nın Sosyal Demokrat eski Başbakanı **Helmut Schmitd**, Alman Hür Demokratlarının teorisyeni ve Londra Ekonomi Koleji yöneticisi **Ralf Dhrendorf**, Avrupa Komisyonu'nun **Belçikalı Başkanı Gaston Thorn**, ve Federal Almanya'nın en büyük Bankası **"Deutsche Bank"**ın Yönetim Sözcüsü **Wilhelm Christians**'ın yanı sıra bir süredir Paris'te yaşayan Alman Yakın Tarih Profesörü **Rudolf von Thadden** katıldı.*

SCHMIDT — Konuyu ekonomiden siyasi alana çekmek için şunları söylemek istiyorum: Avrupa Birliği'nin gelişmesi açısından az çok verimli son dönem 1978/79 yılları oldu. 1978 yılında henüz, o zamandan bu yana var olamayacak bir şey vardı: Avrupalı hükümetlerin yakın ve Ortadoğu politikası konusundaki bir ortak tavrı. Avrupalılar o zamandan bu yana Ortadoğu'dan çekildi, arada Lübnan'daki Barışgücü denen birlik göstermelik bir olaydı. Ama bu henüz Ortadoğu'nun bir bölümünden kısmi bir çekilmeydi. Kimi zaman yine bir şeyler oluyor. Örneğin Çad'da, o zaman o sıradaki sorumlu Fransız hükümeti üç tabur gönderiyor. Ama bunun dışında Avrupalılar Güneydoğu Asya, Güneybatı Asya, Afganistan, Ortadoğu'nun asıl çekirdeği Körfez, Arap Yarımadası'nın güneyi, Afrika Boynuzu çevresindeki bütün bölge politikalarından kendilerini tümüyle geri çekti. Hatta bu arada Angola'daki politikadan bile çekildiler. Avrupalılar bu konuyu da Amerikalılara terk etti.

Buna, Avrupalıların ufkunun epey daralmış olması da eklenıyor. Bizim artan ölçüde görmezlikten geldiğimiz yerlerde, iki süper güç arasında korkunç bir nüfuz rekabeti var. Örneğin Afganistan'da, Vietnam'ın Moskova'nın ekonomik siyasi ve askeri desteğiyle fethettiği Kamboçya'da durum böyle. Bunlar karşısında biz gözümüzü yumup **"Bu bizi ilgilendirmiyor"**, diyoruz.

Tabii diyebiliriz ki, - nitekim bunu Japonlar yapıyor - bunlarla ilgilenmeyelim, bu işi büyükler yapsın. Yalnız o zaman, büyüklerin bizim kınadığımız yöntemlere başvurmasına şaşırmamamız gerek. Bu şaşkınlık bizi daha da büyük bir yabancılaşmaya ve manevi alanda taşralılığa itecektir.

— Kilit sorun işsizliktir. Herkes sanıyor ki, kendi ülkesinde birkaç kişilik istihbarımı kurtarmakla durumu düzeltebilecek. Gerçekte çayıra ulaşmak için bir diken tarlasından geçmek gerekiyor.

SCHMIDT — Bunu tersinden de ifade edebilirsiz. Ekonomik canlanma, sürekli bir büyüme süreci var olduğu sürece, herkes Fransızların Colbertizimiyle Almanların serbest ticaret ruhunun az çok aynı çatı altında birleştirilebileceğini sanıyordu. Ekonomik büyüme heyecanı geçtiğinden bu yana bunlar bağdaşmıyor.

Dahası, üç büyük ekonomik bölgeyi, Amerika, Japonya / Güneydoğu Asya ve Avrupa'yı birbiriyle karşılaştırırsak görürüz ki, Avrupa, ekonomik büyümenin birden kesilmesinden duyulan hayal kırıklığının yanı sıra, ekonomik büyümenin iyi bir şey olduğu yolundaki inancın da derinden sarsıldığı bir alandır. Bu sadece Yeşiller'de ve Alternatifler'de değil, gençlerde ve Genç Sosyalistler'de de söz konusu.

DAHRENDORF — Bence, Volvo'dan Per Gyllenhammer'in bir araya getirmeye çalıştığı 20 sanayicinin oluşturduğu grup çok ilginç.

Bu grup oturdu ve dedi ki: Hükümetlerimizin el atmadığı, ama ilgi duyduğumuz Avrupa alt yapı önlemleri vardır. Bakalım, kendimize bir yol açabilecek miyiz?

SCHMIDT — Stockholm'den Napoli'ye bir otoban filan mı?

DAHRENDORF — Yok, Göteborg'dan Oslo'ya. Ortak bir Avrupa telefon sisteminden söz ediliyor. Manş tüneli ve dört - beş proje daha bu kategoriye dahildir. Hani belki buradan bir - iki şey çıkar, diyorum. Buna karşılık Gümrük Birliği ve Ortak Pazar'da önümüzdeki yıllarda yapılacak olanların salt var olanları savunmak olacağı kanısındayım. Ne Brüksel'de ne Cenevre'de ileriye doğru bir hareket görüyorum. Acıklı bir hikâyedir bu.

SCHMIDT — Avrupa'nın sanayiden kalkılarak harekete geçirilebileceğine inanmıyorum. Gerçi bu tür girişimleri teşvik etmek gerekiyor. Avrupa'nın itici gücünün Brüksel'deki Komisyon'dan da gelebileceğine inanmıyorum, çünkü onlar on hükümetin de baskısı altında. Ancak iki ya da üç hükümetin ortak girişimiyle olabilir bu.

1970'li yıllarda böyle oldu bu. Biz bazı konularda ötekileri sürükledik, bazı konularda da, Avrupa Para Birimi'nde olduğu gibi, onlar kendilerini geriye çekti. Bu iki hükümet ancak Alman ve Fransız hükümetleri olabilir.

DAHRENDORF — Aynen öyle.

THORN — Korkarım, Helmut Schmidt haklı. Bu yüzden Dahrendorf ile fikir birliği içindeyim. Var olanı savunarak beklemeyeyiz, o zaman adım batarız.

VON THADDEN — Devlet adamlarının girişimi yetmez. İleride kamu hayatının sorumluluğunu alacak olan tüm yeni nesil Fransız politikacıları öylesine ulusal devlet sınırı içinde düşünüyor ki, biz Almanya'da o kadar olduğunu düşünemiyoruz bile.

SCHMIDT — Hem de Merkantilist bir tutum içindeler.

VON THADDEN — Tastamam öyle, hem de sadece ekonomik değil, kültürel olarak da. Bir manevi himayecilik söz konusu. Şu tezi ileri sürebiliriz: Mitterrand ve hatta Kohl dilediğiniz gibi birileri olsaydı bile, bu bile, ulusal himayeci güçlerin frenleyici etkisini dengeleyemezdi. Parazit faktörü İngiltere bahane edilemez. Kıta Avrupa'sının bürokrasileri de adamda Avrupa umudu bırakmıyor.

SCHMIDT — Bunların hepsi doğru. Ama çıkardığımız sonuca katılmıyorum. Biraz abartırsak şöyle diyorsunuz: Liderlerden bir şey beklemeden önce, derine inmek lazım. Ama serbest ticaret ruhunu yeniden elde etmek için üç neslin geçmesi gerek. Sonucu görmek istiyorsanız 2084 yılını bekleyeceksiniz. Girişim liderlerden gelmelidir. Demin dediğim gibi, Mitterrand ve Kohl dilediğiniz gibi olsaydı. Sayın Mitterrand ve Sayın Kohl'un nasıl olmasını isterdiniz?

Mitterrand bundan 14 ay önce Alman Parlamentosunda, pek Avrupalı diyemeyeceğiniz bir konuşma yaptı. **"Siz Almanlar lütfedin de, askeri altyapıyı inşa edin, sanra 7 değişik ordu için üs ayırın, bunlar tabii ki yabancı komuta altında olacak, dördüncüsü, 5 bin nükleer silahı barındıracaksınız, şimdi de ilaveten yüz Pershing-**

Federal Almanya'nın eski Başbakanı Schmidt'e göre Avrupa dünyanın çeşitli yörelerindeki politik gelişmeler üzerinde herhangi bir etki sahibi değil. Schmidt, "Bunlar bizi ilgilendirmiyor, bu işler büyüklerin işi, diyebiliriz, ama o zaman da büyüklerin bizim kınadığımız yöntemlere başvurmasına şaşırmayalım," diyor.

II. Biz Fransızlar için tabii ki bunlar söz konusu olamaz." Bu tavır devam edecek olursa, sonuç oldukça kötü olacaktır.

AET sefaletinin, bambaşka bir noktadan kırılması gerektiğine inanıyorum: Bir Fransız-Alman askeri işbirliği noktasından. Bunun için yeni bir anlaşmaya gerek yok. İşin hukuki biçimi, NATO içinde, Batı Avrupa Savunma Birliği ya da 1963 Almanı-Fransız anlaşması olabilir. Asli görev öyle anlı şanlı anlaşma tantanaları koparılmadan tanımlanabilir. Nitekim ilk adım olarak Fransa Cumhurbaşkanı'nın şöyle bir açıklaması düşünülebilir: **"Ve bu nedenle Caydırıcı Güç'ün görev sahasına Almanya'yı da katıyorum. Almanlara söz hakkı yok, hele nükleer silahların tetiğine hiç dokunamayacaklar. Ama Almanya'dan sorumlu olduğumu kabul ediyorum, çünkü Almanlar da Elbe ırmağı boyunda Fransızların savunmasının da sorumluluğunu üstleniyor."** Daha önemlisi, Fransa'da askerliğin zorunlu olmasından yararlanarak, Fransız yedek birlikleri kurulmalı, bunlar konvansiyonel silahlara sahip olacak ve görece çabuk seferber edilip savaş alanına sürülebilecek nitelikte olmalı.

Federal Almanya Cumhuriyeti yüksek bir seferberlik düzeyine sahiptir. Birkaç gün içinde 1,3 milyon adamı, hepsi de tam eğitimli asker, silah altına alabilir. Gayet açık nedenlerden ötürü Almanya saklanıyor olmasa, Orta Avrupa sahnesine 24 tümen dizebilirdi.

Bu tümenlerin eksikliği tanklar, konvansiyonel araçlar, özellikle de konvansiyonel cephane olacaktır. Bu yüzden Alman Hava Kuvvetleri'nin şu andaki —nükleer ve konvansiyonel— ikili rolü, savaşan ordunun salt konvansiyonel desteklenmesine çevrilmelidir.

Bütün bunlar ancak, Fransızlar 6 ya da 8 yedek tümenlerini donatmayı, nükleer güçlerine daha az para yatırıp bu parayı Fransa'nın konvansiyonel savunma gücüne harcamayı kabul ederse anlam taşıyacaktır.

Bu iki ordunun rısları caydırmaya yeteceği kanısındayım. Ayrıca birkaç da Amerikan Pershing'i, birkaç Amerikan keşif uydusu, birkaç Amerikan ordu birliği burada kalırsa —ille de 200 bin olması gerekmiyor, bence 100, 120 veya 85 bin asker de olabilir, en azından hissedilir miktarda olması gerekiyor— o zaman güvenlik konusunda bir **"Avrupa kimliği"** kazanırız. Bunun gereği, Fransa'nın ilk adımı atması.

Amerikalılar için bu önce bir şok olacaktır. Kendilerine şu soruyu soracaklardır: Buna sevinmeli mi, savaş mı açmalıyız? Amerika'da büyükçe bir grup, bu eğilime savaş açılmasını savunacaktır, çünkü bu gerçekten de Avrupa'nın ayrı bir kimlik ve güç oluşturmasına yol açacaktır. Ama bunu gerçekleştirmekte kararlıysak, özünde Amerikalıların ne düşüneceği umurumuzda olmayacaktır.

Burada, 1954 yılından beri hemen hemen hiç sürülmemiş, bir toprak karşısında bulunuyoruz. Bunun zeminini düşünce ve siyaset alanında o zamanki Fransız Cumhurbaşkanı ve Alman Başbakanı hazırlamıştı ve Giscard 1981'de yeniden seçileseydi bu işe girişeceklerdi. Fransa'nın ve Almanya'nın kamuoyu ezici bir çoğunlukla bundan yana olacaktı; şefler bu işi yapsaydı, Fransa'da yüzde 66, hatta yüzde 70, Almanya'da yüzde 75, hatta 80 onaylayacaktı.

DAHRENDORF — Benim çıkardığım sonuçlar Helmut Schmidt'inkilere çok benziyor. Yalnız Almanya'nın ve Fransızların çıkarları, üçüncü bir alana kayıvermekle kolayca bir kenara itilebilecek gibi görünmüyor. Bir süredir, Almanya ile Fransa arasında ihtiyaç duyulan şeylerin üç alanı **kapsaması gerektiğini düşünüyorum.**

Birincisi tarım politikasının halledilmesi. Almanya açısından pahalıya çıktıysa da bu konuda gelişmeler oldu.

Yakın gelecekte en büyük tehlikenin ticaretten geleceğini düşünüyorum ve bu yüzden bu konu, Fransa ile Almanya arasındaki anlaşmanın ikinci bölümünü oluşturmak zorunda.

Üçüncü bölümü siyasi-askeri alan oluşturacaktır.

SCHMIDT — İkinci bölüm şart. Burada, ille de Almanların Fransa'ya para yatırımı olarak afişe edilmeden, Fransa'nın nükleer gücünü ve Almanya'nın sermaye ve mali gücünü bir araya getirme imkânı doğabilir. Bunun için tabii ki iki tarafın konvansiyonel savunmalarını birleştirmeleri gerek.

Fransa ki Avrupa Para Sistemi'nin derinleştirilmesi rezervlerin stoklanmasını gerektirecektir. Şöyle parmak hesabıyla: Aşağı yukarı 30 milyar mark, 60-70 milyar Frank, 7-8 milyar gulden, ya da bilmem kaç trilyon liret. Bu Fransızlara yardım etme fırsatı da verir. Ama o zaman onlara Amerikan yüksek faiz politikasının Avrupa yatırım piyasası üzerindeki zararlı etkileri açısından taviz vermek gerek. Bu da şu demek: —İşte korkunç şart— Fransız sermaye göçü kısıtlamalarının bir kısmını kaldıracak, biz ise tüm Avrupa için bazı kısıtlamalar getireceğiz, en azından belirli bir süre için. Reagan o zamana kadar bütçe açığını kapatırsa, bunlar yeniden kaldırılabilir. Ekonomik politika bu yönden disipline edilebilir, tersinden değil.

MARCHAIS — İşçilerle gençleri yitiriyor, kendisi de yavaş yavaş kaybolacak mı?

Marchais'in FKP'si oksijen çadırında

SABETAY VAROL

Avrupa Parlamentosu seçimlerinde tarihinin en ağır darbelerinden birini yiyen Fransız Komünist Partisi'nin hükümette kalıp kalmayacağı, George Marchais'in koltuğunu koruyup koruyamayacağı, partinin Sovyetler'e karşı tavrı, önümüzdeki günlerde yoğun tartışmaların konuları olacak.

Paris — 17 haziran Avrupa Parlamentosu seçimlerinden sonra Fransa'nın partilerarası politik dengesi alt üst oldu. Yasal olarak 17 haziran seçimleri bir yönetim değişikliğine yol açmadı gerçi. Ama iktidar partilerinin halkın çoğunluğunu temsil etmedikleri olgusunun ortaya çıkması üzerine, sosyalist-komünist ittifakının 1986'da yapılacak parlamento seçimlerine kadar ülkeyi hangi zemin üzerinden yöneteceği tartışılmaya başlandı. Ortaklıkta kesin söz sahibi olan Sosyalist Parti'nin sözcüleri 1979 yılında yapılan ilk Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, o sıralar ittifak yaptığı sol-radikallerle birlikte yüzde 24 oy aldığını, yüzde 21'e yaklaşan bu yılki oy oranlarının büyük bir düşme sayılmaması gerektiğini ifade ediyorlar.

En ağır darbe

17 haziran seçimlerinde en ağır darbeyi yiyen Fransız Komünist Partisi oldu. Bu parti 1979'da aldığı yüzde 20.5'ten, yüzde 11'e düşerek oylarının yarısını yitirdi. FKP'nin oy yitirme süreci 1979'dan sonra başlamıştı. 1981 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde parti birinci sekreteri **Georges Marchais** ilk turda yüzde 15.4 oy almıştı.

17 haziran seçimleri sırasında, seçmenin hangi düşünceden hareketle oy kullandığı konusunda kamuoyu araştırması yapan **"Bull-Bva"**, FKP'nin gösterdiği düşmenin analizini yaparak, bu partiye oy vermeyen geleneksel seçmenlerinin büyük çoğunluğunun seçimlere katılmamayı tercih edenlerden oluştuğunu ortaya koydu. Söz konusu kamuoyu araştırmasına göre, 17 haziran seçimlerinde Komünist Parti, oylarını başka partiler lehine yitirmiş değil. Başka bir deyişle, 1981 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri sırasında Sosyalist Parti'ye birinci turda verilen ve 17 haziranda tekrar FKP'ye dönen oylarla, gene bu seçimlerde komünistlerden sosyalistlere kayan oylar arasında neredeyse matematiksel bir eşitlik var.

Katılmayanlar

Geleneksel komünist oyların, son seçimlerde yüzde 10.5 oy alarak büyük başarı gösteren aşırı sağ Ulusal Cephe Partisi'ne kaydığı tezinin de geçerli olmadığı analiz sonuçlarından ortaya çıktı. Buna karşılık az da olsa bir miktar FKP oyu aşırı sol küçük listelere gitmiş. Asıl büyük oy kaybına, memnuniyetsizlikleri yüzünden seçime katılmayan kitle neden olmuş.

1981 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde bu partiye oy verenlerin büyük çoğunluğunu 18-24 yaş grubu gençleri oluşturuyordu. Geçtiğimiz pazar günü Marchais'in gençlerden aldığı oylar, neredeyse 65 yaşından yukarı gruplardan aldığı oylara eşit. Bu durum FKP'nin gençler arasında itibarını yitirdiğini ve bir **"yaşlılar partisi"** ne dönüştüğünü gösteriyor. Fransa'nın diğer Avrupa ülkelerine paralel olarak son yıllarda geçirdiği toplumsal-düşünsel değişimlerin, kısacası gençlerde gözlenen depolitizasyonun ve Sovyet yanlısı geleneksel komünizmin **"modası geçmiş"** bir akım sayılmasının bunda rol oynadığı tahmin ediliyor.

Gençlerin Komünist Partisi'ni terk edişinden daha önemli bir olgu, geleneksel olarak bu partiye oy verdiklerine inanılan işçilerin de komünistlere eskisi kadar güvenmedikleri gerçeği. Sondajlar, bu partinin Fransız işçilerinin yalnızca yüzde 19'unun oylarını aldığını ortaya çıkarıyor.

17 haziran seçimlerini boykot etmeyip FKP'ye oy veren seçmenlere gelince, bunların yalnızca yüzde 14'ü Georges Marchais'inin, hükümeti soldan eleştiren tutumunu destekledikleri için bu partiye oy verdiler. Yüzde 67'si ise FKP'ye oy vermekle hükümete destek sağlama inancı içinde olduklarını göstermek eğilimini taşıyor. Partinin hükümette kalmasından memnun olmayan kitle ise seçimlere katılmamak suretiyle eğilimini ifade etti.

FKP'nin inanılması güç ölçüdeki oy kaybının kayda değer nedenlerinden biri de parti birinci sekreteri ve liste başı Marchais'nin kişiliğiyle ilgili. Bu partiye oy verenlerin diğer partilere oranla çok azı partiye değil de **"isme"** oy vermiş.

Kaçmak imkânsız

Bundan sonra ne olacak? FKP'nin yakın tarihinde uğradığı bu en büyük seçim hezimeti partinin yönetiminin ya da politikasının değişikliğe uğrayıp uğramayacağı sorusunu akla getiriyor. Birinci sorun, hükümette kalma veya çekilme arasında tercih yapma olarak özetlenebilir. Bu soruya hükümette yer alan bir bakan, Sosyalist Parti'ye yakın **Le Matin** gazetesine yaptığı bir açıklamada şöyle karşılık veriyor: **"Bu sonuçlardan sonra, hükümette kalma dahil tüm politikaların yeniden gözden geçirilmesi işinden kaçmak mümkün gözükmüyor"**

İkinci sorun parti liderliğiyle ilgili. Gerçi Merkez Komite'nin on kadar üyesi Avrupa Parlamentosu seçimleri aday listesinde yer alıyordu, ancak listenin bayraktarlağını Marchais yaptı. Kitlenin bu boyutlarda güvenini yitiren bir liderin partinin başında kalması küçük bir olasılık olarak kabul ediliyor. Ancak FKP'nin iç işleyiş mekanizmasını hatırlatanlar bu konuda her türlü "değişiklik" beklenebileceğini de ifade ediyorlar.

Üçüncü sorun FKP'nin Sovyetler Birliği yanlısı tutumunu sürdürüp sürdürmeyeceği. **Nouvel Observateur** dergisinde yayınlanan bir kamuoyu yoklaması bu ülkenin Fransa'da en az sempati duyulan ülke olduğunu gösteriyor. Ankete katılan her yüz kişiden sadece 15'i SSCB'yi **"daha ziyade sempatik"** bulurken, 54'ü **"daha ziyade antipatik"** sayıyor.

Fransızlar SSCB'ye çok az sempati duyarken, gene aynı bloktaki Polonya'ya büyük yakınlık duyuyorlar ve yakınlığın nedeni, Polonya'nın Sovyet baskısı altında olduğuna ve Polonya halkının bu baskıya karşı direndiğine inanmaları. FKP ise Sovyetler'in Polonya politikasını, Afganistan politikasını olduğu gibi kayıtsız şartsız desteklemişti. Bu tutumun partinin oy yitirmesinin önemli nedenlerinden biri olduğu, zıt tutumu benimseyen İtalyan Komünist Partisi'nin ülkesinde büyük başarı sağladığı hatırlatılıyor.

L'Express'te çıkan bir karikatür: Berlinguer'in hayaleti İtalyan komünistlerinin arkaçekicini zafere götürüyor.

Papandreu'nun koltuğu sağlam

Yunanistan'da sol güçler tartışmasız ağır basıyor. Ana muhalefet Yeni Demokrasi Partisi, bizzat güçlenmek dışında başka iktidar seçeneklerine sahip değil.

STELYO BERBERAKİS

Atina — Hükümeti için bir halk oylaması niteliğine dönüşen bu yılki Avrupa Parlamentosu seçimlerinden "en az hasar gören iktidar" ünvanıyla çıkan PASOK'un lideri Başbakan **Andreas Papandreu,** seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra ilettiği mesajda **"Yunan halkına, PASOK hükümetine bir kez daha güvenoyu verdiği için teşekkür"** edebiliyor du.

1981 yılında topladığı %48 oyla iktidara gelen sosyalist PASOK hükümeti, 32 aylık yönetimi süresinde, bu yıl yapılan **"halk oylaması"**ndan da anlaşılacağı gibi, oylarından %6 oranında fire vermesine karşın, yine 1981 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde topladığı %40'ın az da olsa üstüne çıkmasını (%41.53 oranında oy alarak) tatmin edici karşıladı ve **"PASOK'un diğer sol partilerin desteğine şimdilik gereksinimi olmadığını"** kamtladı.

Ana muhalefet Yeni Demokrasi Partisi'nin bu seçimlerde en azından %50 oy beklerken ancak %38 elde etmesi, bir **"başarısızlık"** olarak ortaya çıktı. Ancak, 1981 yılında gerek Avrupa (%31) gerekse genel seçimlerde (%36) aldığı oranın üstünde bir sonuç kaydetmesi (%38), PASOK hükümeti açısından kendisini daha sorumlu hareket etmeye yöneltecek bir sinyal niteliği taşıyor.

Bu nedenle Papandreu seçim sonuçlarının açıklandığı sabahın erken saatlerinde, **"Hükümetinin bundan böyle değişim yolunda daha sorumlu ve daha ciddi hareket edeceğini"** belirtme gereğini duydu.

Olası bir Yeni Demokrasi zaferinde, Devlet Başbakanlığında, **"erken seçimlere gidilmesi"** için talepte bulunulacağını ifade etmiş olan YDP Başkanı **Avangelos Averof** bu ümidini yitirdikten sonra kendi çevresinde dahi izlediği **"fanatik"** siyasetinden dolayı başarısızlığın tek sorumlusu olarak görülüyor.

Bu seçim sonuçlarından tek kârlı çıkanın Devlet Başkanı **Konstantin Karamanlis** olduğuna inananlar, bunu, **"Karamanlis'in zor durumda bırakılmasına engel olunduğu ve tarafsızlık ilkesinin baltalanmasına yol açılmadığı"** yolunda yorumlarla desteklıyorlar.

PASOK hükümeti her ne kadar kendisini özerk bir güç olarak görmek istiyorsa da gerçekte, Yunanistan'ın diğer sol güçleri tarafından desteklenegine inandığından muhalefete göre daha rahat hareket etme şansına sahip.

Eğer bu seçimlerden alınan sonuçlar genel seçimlerde alınmış olsaydı, PASOK'un kil payı ile yine iktidara geleceği kuşkusuzdu. Ancak olası bir **"başabaşlık"** durumunda PASOK'un en azından toplam %15'lik oy gücüne sahip komünistlerle bir koalisyona giderek yine iktidara gelme şansı var. YDP için böyle bir imkân yok.

YDP'nin işbirliği yapabileceği tek güç cunta yanlılarının desteğindeki Ulusal Birlikçiler (EPEN). Yüzde 2.2'lik oy gücüne sahip EPEN ile olası bir iktidar pazarlaması yetersiz kalır.

Siyasi yelpazenin ortasında bulunan ve oy toplamları %1.5'i geçmeyen diğer küçük partilerin (Sosyal Demokrat, Merkez Birlik, Özgür Parti YDP ile ne ölçüde işbirliği yapabileceği de kestirilemez.

Halkının %58'den büyük bölümü sol eğilimli olan Yunanistan'da hava, 1985'in ekim ayında yapılacağı garantilenen genel seçimlerde şimdiden PASOK'un tek başına olmasa dahi iktidara geleceğini gösteriyor.

PASOK, **"değişim-allagi"** sloganını uygulayacağı yolunda art arda sözler verirken, bir yandan da Yunanistan'ın sermaye zümresini **"fazla endişelendirmemeyi"** göz önünde bulundurduğundan, fazla ağır hareket ettiği gözleniyor. Bu faktör konusunda bilinçlenmiş PASOK seçmeni, **"Allagi iskeletinin oturtulması ve ileride uygulanacak sosyalizm"** uğruna geçimi zorlaştırıldığı halde, tahammül ya da bir bekleyiş duygusunu koruyor, PASOK'a güvenini sarsmamaya devam ediyor.

PASOK hükümetinin yönetim süresinde yaptığı bazı sosyal değişiklikler (örneğin; 2. Dünya Savaşı'nda komünistlerin nazilere karşı direnişini resmen tanıması, sınır dışı edilen solculara vatana dönüş için çıkardığı izinler, siyasi görüşlere dayalı işlemlerin iptali, işçilere haftada 5 gün ve 40 saatlik çalışma ile yılda 1 ay izin hakkı vermesi, seçmen yaşını 18'e indirmesi, kadın-erkek eşitliği, kamulaştırma yöntemleri...) Halkın üzerinde olumlu etki yaratırken, gerek bayındırlık, gerekse araştırma-bilim alanlarında yapılan atılımlar da dikkati çekiyor.

Papandreu sevinçli. Geride Papadopulos; albaylık günleri...

Darbecilerin işbirlikçisi, Avrupa Parlamentosu'nda

Yunan siyasi tarihinde **"lekeli bir gün"** olarak kalan 21 Nisan 1967'de gerçekleşen darbenin hayranı Milli Birlik Partisi (EPEN) kuruluşundan 5 ay sonra Avrupa Parlamentosu'na milletvekili çıkardı.

Yunanistan 1974'te demokrasiye geçtikten sonra 1967-1974 Albaylar Cuntası döneminde oldukça çıkar sağlayan bir grup insan halen eski güzel günlerin düşü ile yaşamaya devam etti.

Demokrasiye geçişle kurulan askeri mahkemelerde 1967 darbesini gerçekleştiren Albay Yeorgios Papadopulos başta olmak üzere 2 binden fazla Yunan subayı yargılanarak **"ömür boyu hapis"** cezasına çarptırılmıştı.

1965'te seçimleri %53 gibi bir oranla kazanan bugünkü Başbakan Papandreu'nun babası Yeorgios Papandreu'nun sol eğilimli bir tabana dayalı iktidarının zamanın yönetici sınıfı tarafından hazmedilemeyişi üzerine, ülke çapında yapay bir kargaşalık başlatılmıştı.

Bu durum karşısında pasif kalan deneyimsiz Kral Konstantin, ılımlı tutumu ile darbe yapmaya hazırlanan albayların ekmeğine yağ sürerek 21 Nisan olaylarına yol açmış ve daha sonra kendisi de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı.

"Ülke asayişini korumak" gerekçesiyle yapılan Albaylar Darbesinden sonra Cunta ülke yönetimine geçti.

1973 yılında Albaylar Cuntası'na karşı hareketler yoğunlaştı. 17 kasım politeknik olayları gibi kanlı gösteriler derin izler bırakıyordu. Bu hareketlenmelerin yoğunlaştığı bir anda, 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı harekat, darbecilerin başa çıkamadığı, zorlu bir ortam yarattı, sınır dışı edilen ve Paris'te yaşayan bugünkü Devlet Başkanı **Konstantin Karamanlis**'e Yunanistan'ın başına geçmesi için çağrıda bulunuldu.

Karamanlis, 1974'te Atina'ya geldi, hemen tüm partileri serbest bıraktı, bir ay içinde gerçekleşen genel seçimleri de onun kurduğu Yeni Demokrasi Partisi kazandı. Karamanlis Başbakan oldu.

Aradan geçen 10 yıl içinde YDP iki kez iktidara geldi, (1974 ve 1978 seçimleri) ama sonra iktidarı sosyalist PASOK'a kaptırdı (1981).

Yunanistan siyaseti bu hava içinde sürerken Albaylar Cuntası'nın **"hayranları"** demokrasinin ilkelerinden yararlanarak çeşitli partiler kurmaya başladılar.

Son 1981 seçimlerinde Albaylar Cuntası ile demokrasi arasında köprü kurmaya teşebbüs eden ve bu yola inananları bir araya toplamayı amaçlayan, cunta döneminde bir ara Başbakanlık yapmış Markezinis' in kurduğu **"İericiler"** Partisi Yunan Parlamentosuna girmek için gerekli oyları toplayamadığı halde aynı gün yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aldığı %1.96 oranındaki oyla, Avrupa Parlamentosu'na bir milletvekili, yollamayı başarmıştı.

Ancak gerçek Cunta hayranları bu seçimlerde (YDP'nin çağrısı ve vaatleri üzerine) partilerini kapatarak YDP'ye yapışmayı yeğlemişlerdi.

1981 genel seçimlerini beklenmedik bir farkla sosyalist PASOK'un kazanması üzerine YDP ile araları açılan Cunta hayranları bu nedenle **"köprü kurmak"** isteyen ve **"hain"** gözü ile baktıkları Markezinis ve partisini bir kenara atarak 29 Ocak 1984 tarihinde **"Milli Birlik Partisi"**ni (EPEN) kurdular. Hapisteki Papadopulos'u da başkan ilan ettiler. Hatta Atina Caravel Oteli'nde yapılan parti açılış töreninde Papadopulos'un cezaevinde sesini kaydettiği kaset bile hayranlara dinletildi.

Bu faaliyetler üzerine harekete geçen Adalet Bakanlığı anayasanın maddelerini ve yurttaş haklarını inceledikten sonra **"Ömür boyu ceza hükmü giymiş Papadopulos'un böyle bir hakka sahip olmadığını"** açıkladı ve EPEN Partisinin **"Papadopulos'un portresi"** şeklindeki amblemi nin kullanılmasını yasakladı.

EPEN 1984 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde topladığı %2.2 oranındaki oyla (çoğunluğu Batı Trakya bölgesinden 136 bin 642 oy) Avrupa Parlamentosu'na, Papadopulos'un yakın dostu ve işbirlikçisi **Hrisanthos Dimitriades**'i milletvekili olarak yollamış bulunuyor.

Yunan siyasi partilerinin şimdilik çekinmediği, ancak **"hortlaklar"** olarak nitelediği EPEN'çilerin ilk hedefinin **"Cezaevinde yatan albayların tahliyesi"** olduğu açıklanıyor ve bu partiyi destekleyen **Eleftheriora** gazetesi tarafından açık bir biçimde belirtiliyor.

Öte yandan, EPEN faşist eğilimli bir parti olduğu halde, Avrupa Parlamentosu içinde son seçimlerden sonra güç kazanan Avrupa'nın diğer faşist gruplarıyle işbirliği yapmakta zorluk çektiğ bildiriliyor.

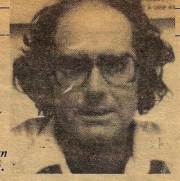

ESQUIVEL "Yok olanların" yaşadığından kuşkuluyum.

Arjantin: Bir insan hakları savunucusu anlatıyor

Esquivel: Askeri mahkeme hem taraf hem yargıç

NUR DOLAY

Adolfo Perez Esquivel, Arjantinli bir mimar. Ama dünya çapındaki ünü, bugün pek uygulama olanağı bulamadığı mimarlık mesleğinden ileri gelmiyor. Nobel Barış Ödülü'nün sahibi Perez Esquivel, aynı zamanda Barış ve Adalet Komisyonu'nun da Başkanı olarak dünyanın her yerindeki insan hakları sorunlarıyla ilgilenen büyük bir mücadeleci. Aşağıda kendisiyle, Arjantin'de askeri rejim sırasında yok olanlar ve buna ilişkin bugünkü durum üzerine bir söyleşi bulacaksınız.

— Orta Amerika'ya yaptığınız geziden sonra Arjantin'e döndüğünüzde, insan hakları açısından ülkenizdeki gelişmeyi nasıl buldunuz?

ESQUIVEL — Durum gerçekte olduğu gibi karışık. Kısa sürede bir çözüm bulunabileceğini sanmıyorum. Hükümet birtakım kararlar aldı, ama biz bunların tümünde aynı görüşte değiliz. Özellikle insan haklarının çiğnenmesine ilişkin davalarda askeri mahkemelerin yetkisi konusunda. Kanımızca adalet herkes için eşit olmalıdır, birtakım özel mekanizmalara yer verilemez. Bunun için birçok neden var: Her şeyden önce, bir davada hem taraf, hem yargıç olunamaz; ikinci olarak da, hangi sivil, bir askeri mahkemeyi tarafsızlık etme yükümlülüğini gösterecek? Ayrıca, askeri mahkemeler büyük bir gizlilik içinde iş görecekler ve hiçbir garanti sağlamayacaklardır. Bütün bu nedenlerden dolayı, ben yok olanlarla ilgili başkanlık komisyonuna katılmak istemedim.

— Ama sivil mahkemelerin askeri mahkemede verilecek kararları temyiz yetkileri var ve hatta bunu kullandılar da.

ESQUIVEL — Evet, ikinci bir düzeyde. Şimdiki durumda her şey temyiz mahkemesine ve yargıçların tutumuna bağlı. Biz davaları federal mahkemeye iletmeye devam ediyoruz, ama oradan da askeri mahkemelere devredilebiliyorlar. Bütün sorun da burada. Kuşkusuz diğer anlamda değişiklikler oldu. Artık kimse yok olmuyor, baskı aygıtı gerilemiş durumda, hâlâ süren korkuya karşın toplumsal gelişmelere katılım artmış durumda, korku hâlâ sürüyor, çünkü baskı aygıtı gerilemekle birlikte yine yerli yerinde ve sağlam, yargı organları hiçbir davada karara varmış ya da ceza vermiş değil. Gerçekte bütün bunlar zaman isteyen işler. İnsan hakları örgütlerine gelince, birtakım hukuki makamlar oluşturmaya, adaletin gerçekleşmesi için var olan bütün mekanizmaları harekete geçirmeye çalışıyoruz. İçinde olduğumuz en büyük dramlardan biri, yok olan kişilerden hiçbirinin canlı olarak ortaya çıkmaması. Büyük bir soykırımıyla karşı karşıya bulunduğumuz gerçek. Nazi Almanya'sında olan, ya da bugün Guatemala'da yapılan soykırımına benzer bir durum.

— Yok olanlar arasında hâlâ yaşayanlar olduğuna inanıyor musunuz?

ESQUIVEL — Bu konuda kuşkuluyuz, çünkü şimdiye değin canlı olarak ortaya çıkan kimse olmadı. Yalnız cesetler bulunuyor. Biz yine de araştırma ve soruşturmalarımızı sürdürüyoruz ve bütün olanaklar tükenmiş değil, ama her geçen gün yaşayan kişiler bulma şansı azalıyor. Bizi kaygılandıran bir diğer nokta da, hükümetin sorunu parlamento çerçevesinden çıkararak, bir komisyona devretmiş olması. Kanımızca parlamento insan hakları sorununun tartışılması için uygun bir kuruluştu, çünkü buradan bir politik yargılama sonucu da çıkabilirdi.

— Mayıs Alanı'nın Anaları, hükümetin bu konuda şimdiye kadar ki girişimlerinden pek hoşnut görünmüyorlar. İşlemlerin yavaşlığından ve yetersizliğinden yakınıyorlar. Hükümet ise, hukuk devletinin kurulması gereğini vurguluyor. Hatta radikal bir milletvekili "ölüler demagojisinden" bile söz etti. Bu konuda sizin tutumunuz nedir?

ESQUIVEL — Mayıs Alanı'nın Anaları kendi açılarından haklılar. Kaygıları tümüyle anlaşılabilir ve aynı zamanda sorunla ilgili diğer bütün kuruluşların da kaygıları bunlar. Ne var ki çözüm uzun zaman gerektirecek. Anaların örgütü olayda en doğrudan etkilenen grubu oluşturuyor. Haklı olarak soruna ivedi bir çözüm istiyorlar. Ama gerçekçi olarak bilmemiz gerekir ki, ivedi bir çözüm olamayacaktır, çünkü canlı olarak ortaya çıkan kimse yok, yargı kurumu son derece yavaş işliyor ve pek de açık değil, askeri rejime bağlı yargıçlar arasında değişiklikler oldu ve daha da olması gerekir... Bütün bunlar zaman isteyen işler. Kimi davalarda yargıçlar daha yeni belirleniyorlar. Bir ay önce Cordoba'da on bir generalin şefi ve 3. Ordu Komutanı General **Benjamin Menendez**'e karşı bir dava açtık, ama daha yargıç ortada yoktu. Federal yargıcın belirlenmesine değin geçici bir kâtip, durumla ilgileniyordu. Ülkede bütün kurumların yok edildiğini anımsamamız gerekir. Hukuki ve yasal düzenin, bir ülkenin kurumsal yapısını oluşturan ne varsa, hepsinin yeniden oluşturulması, zaman isteyecektir. Öte yandan, bu hükümet olayların üstüne gitmek yerine yatıştırmayı yeğliyor.

— Fakat bu konunun üzerine gitmeden, böylesi bir sorunu temelden çözüme ulaştırmadan hukuk devletini kurma olanağından söz edilebilir mi?

ESQUIVEL — Gerçekte ortada birden fazla sorun var. Ama biz her zaman şunu savunduk: İnsan haklarına ilişkin sorun, ülkenin yaşamakta olduğu ve gelecekteki kurumsallığının eksenidir. Demokratik mekanizma ne olursa olsun, bu sorunun açıklığa kavuşturulmasına dayanmak zorundadır. İnsanların yok olmasından sorumlu askeri şeflerin bugün hâlâ serbest dolaşmaları, olaya daha enerjik bir şekilde eğilinmemesi kabul edilemez. Bugünkü durumdan kimse hoşnut değil, ama yıkıma uğramış bir ülkeyi devralan hükümetin de her şeye birkaç ay içinde çözüm bulamayacağı açık. Bu sorunun aydınlığa kavuşturulması ve adaletin gerçekleşmesi ile demokratik sürecin pekiştirilmesi için eleştirel, ama yapıcı bir katkıda bulunmalıyız. Gitmeden önce askerler bütün delilleri yok etti-ler. Ya kendileriyle birlikte ülke dışına kaçırdılar, ya da yaktılar. Bu yargının işleyişini güçleştirmekte. Kuşkusuz ülkede ne olup bittiğini, kimlerin sorumluluk taşıdığını herkes biliyor, ama hukuki bir işlem için delil gerek. Bizim yaptığımız da bu delilleri bulup ortaya çıkarmak.

— Ülkenin yaşadığı bu büyük çılgınlığın genç kuşaklar üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

ESQUIVEL — Büyük bir kuşkuculuk var. Şimdiye değin gençlerden korku duyuldu, gençlik toplum dışı edildi ve yargılandı, üzerinde en büyük baskının gerçekleştiği toplum tabakalarından biri oldu. Ülkenin yaşadığı olaylarda bir etkin unsur olmaktan çıkarılarak, edilgen bir izleyici durumuna indirgenmek istendi. Bugün bir şeyler yapması beklenen bu gençlik, artık her şeye büyük bir kuşkuyla bakıyor. Üzerinde pek fazla konuşulmayan, ama bütün bu olanlarla, özellikle gençliğin koşullandırılması ve saptırılması ile ilgili çok önemli bir nokta daha var: İletişim araçları, yazılı basın, radyo ve televizyon... Askeri cunta çok sert bir sansür ve manipülasyon uyguladı, iletişim araçları diktatörlüğün elindeydi. Ve ne yazık ki, gazetecilerin pek çoğu -kaçırılan ve yok olan 80 gazeteciyi unutmadan- dün askeri rejimi desteklediklerden sonra bugün yine kamuoyunu oluşturma görevini sürdürüyorlar. Daha dün askeri cuntaları savunan kişiler, bugün insan haklarından söz edebiliyorlar. Aynı kişiler TV'de biraz daha değişik bir dille, ama temelde değişmemiş olarak görünmeye devam ediyorlar. Sonuç olarak artık gençlerde her şeye karşı büyük bir kuşku egemen.

MAYIS ALANI'NIN ANALARI — "Yok olan" çocuklarını, yakınlarını arıyorlar.

cemal nadir'den

— İçkisi yok, kumarı yok... Çapkınlık etmez. Yalan dolan bilmez. Saga yatmaz, sola bakmaz. Etliye karışmaz, sütlüye karışmaz.

MEHMED KEMAL

Domates demokrasisi

Sayın Başbakan, yapılan eleştirilerden yararlanacaklarını, ancak bildikleri yoldan dönmeyeceklerini söylüyor. Halkın pahalılık dediği, Başbakanın fiyat ve para ayarlaması diye nitelediği olay herkesin belini bükmektedir. Pahalılıktan, her iktidar boyunca yakınılmıştır. Pahalılık her dönemde vardı. Ama Özal dönemi pahalılık ve enflasyonu ekonomi politika olarak benimsedi. Seçimlere girerken de kimseden çekinmeden, sakınmadan pahalılık politikası izleyeceğini açıkça söyledi. Bugün pahalılıktan dargelirli halkımız yakınıyorsa, bu ekonomi politikayı eliyle iktidara kendi getirmiştir, yakınmaya hiç hakkı yoktur. Nitekim demokratik yöntemin başlıca ölçüsünün seçimlerde çoğunluğu sağlamak olduğunu çok iyi bilen Başbakan da bunu dile getirmektedir.

Bu nasıl Liberalizm

Yalnız dikkati çeken bir nokta var, izlenen ekonomiye liberal deniyor. Bu nasıl liberal ekonomidir ki, faizleri hükümet ayarlar, fiyatları hükümet ayarlar, iflas eden işletmelere hükümet arka çıkar? Dahası var, muhalefete göre hükümet devleti bir holdingi yönetir gibi yönetmektedir. Belki iktidardakilere, *"Hah, bizim de dileğimiz buydu,"* gibilerden holdingçilik nitelendirmesi şirin görünebilir. Ardından da domates ekonomisi eleştirilerine kızılıyor. Halk birkaç hal kabzımalcısına yenik düşmüşse; yönetim ne olmuştur? Hal kabzımalı çoğu kez yönetimleri izlediği politikayla alt etmiştir. Özal'ın liberal ekonomisi de hal kabzımalına yenik düşmüştür. Niye kızılıyor?

Bir zamanlar ıspanak vardı

Adnan Menderes'in ekonomi politikası da bir zamanlar ıspanağa yenik düşmüştü. Pahalılık için domates yerine ıspanak gösterilmişti. Ispanak almış başını gidiyor, iktidar da hiçbir şey yapamıyordu. Sonunda Menderes'in boğazında düğümlenen şu sözlerle eleştiriler karşılık gördü: *"Ne oluyor size, ıspanağı alan da Türk, satan da Türk değil mi?"* Eh, işin ucu bir kez Türklüğe dayandırıldı mı bütün eleştiriler durur!..

Başbakan, *"Sorun domates, kiraz, erik sorunu değil,"* diyor. *"Her gün fiyatlar el yakıyor diye yazılıp çizilirse, bazı şeyleri önlemek zor hale gelir."*

Belki Başbakana göre sorun domates, kiraz erik sorunu olmayabilir. Ama halk için sorun domates, kiraz, erik sorunudur. Bir başka gün gelir, et, süt yumurta sorunu olabilir. Ekonomiyi nerdeyse kökünden değiştirmeye niyetli ve kararlı görünen bir yönetim domates, kiraz, erik fiyatlarına yenik düşerse, asıl büyük sorunlarda ne yapabilir ki? Ülkemiz politikacılarının bir hastalığı vardır ki, durmaksızın politikacıya geçer durur. O da şudur: Bir şeyi eleştirdiniz mi, verdikleri yanıt şöyle olur:

"Aman, durun bekleyin, şimdi sırası değil!"

Eleştirdiğiniz konuda geriliniz, iktidara fırsat verdiniz mi, şimdi sırası değil dediklerinin hiçbir zaman sırası gelmez. Hatta buzlukta dondurulmaya bırakılır, hiçbir zaman anımsanmaz.

Pazar önemlidir

Sunu unutmamak gerekir. Faizlerin ayarlanması idi, enflasyonun lastik gibi çekilip uzatılması, kısatılması idi, ulusal paranın dolara göre durmaksızın aşağı doğru kayması idi, halk bunların hiçbirine bakmaz, pazara çıktı mı avucundaki paranın nereye gittiğini, karşılığında filesine gireni gözler. Halk verdiğinin karşılığını göremedi mi, iktidarlar ağızları ile kuş tutsalar bir daha gözünde yoktur.

Ancak, son konuşmalarında Sayın Turgut Özal, demokrasiden, edinilen siyasal deneylerden, halkın karar vermesinden söz etmektedir. Evet amaç, her kesim için demokrasidir. Ancak demokrasiye egemen olan güçler, bir kesime demokrasi tanırlar, öteki kesime tanımazlarsa amaçlanan istenildiği kadar özlensin gerçekleştirmek zor olur. Halka, halkın çoğunluğunun özlemleri doğrultusunda yanıt verilirse demokrasinin işleme olasılığı vardır. Tersi olursa dilediğiniz kadar demokrasiye sarılın yerinde bulamazsınız. Demokrasi, sıkışıldığında laf ebeliği etmekle olmaz.

arşiv konuşuyor

Pahalılık var mı, yok mu? *Yıllardır halk pahalılıktan yakınır, iktidarda olanlar da sabır öğütlerler. Aman bekleyin, bir süre sonra ucuzluk olacak, derler. Bırakın ucuzluğun gelmesini eski fiyatlara bile razı olunur. Çok değil bundan 15-20 yıl önce pahalılığı gösteren fiyatlara bakın, kara zeytin 430 kuruşa, karpuz otuz kuruşa satılıyordu. Gene pahalı gelmiyor muydu?*

ANKET DEFTERİ

Ali Koçman

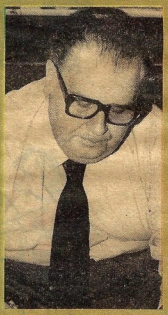

İşi deniz, denizi sevmiyor

Türkiye'nin "bir konuda en çok merak edilen" kişilerinden biri, hiç şüphesiz, büyük sermayenin üst kuruluşu TÜSİAD'ın başkanıdır. Ve TÜSİAD, temsil ettiği kesimin ortalamasının aksine, klasik müzik dinlemekten, "iyi" yemek yemekten hoşlanan, kitap okumaya düşkün, tablo koleksiyonu yapan bir başkana sahip olması nedeniyle, şanslı bir kuruluştur.

Ali Koçman, TÜSİAD'ın 5 yıllık başkanı. 1943 İstanbul doğumlu Koçman, Şişli 19 Mayıs İlkokulu'nu, Işık Lisesi'ni, İstanbul İTİA'yı sırasıyla bitirip, ABD ve İngiltere'ye gitmiş, ekonomi alanında üst lisans yapmış. 1969'dan bu yana iş hayatının içinde. "Bugüne dek hep aile şirketlerinde çalıştım," dışında fazla açıklamada bulunmuyor, hayatının bu dönemi için. Koçman şimdi Türkiye'deki işleri dışında merkezi Hamburg'ta bulunan bir uluslararası gemicilik konferans heyetinin de başkanlığını yürütüyor.

Yöneticisi ya da sahibi bulunduğu şirketlerin faaliyet alanı denizle doğrudan ilişkili, ama Koçman denizi pek sevmiyor. Denize pek ender giriyor.

Ali Koçman'ın çevresini en çok etkileyen özelliklerinin başında hatipliği geliyor. Çeşitli toplantılarda herkesi dikkatle izlemek zorunda bırakan, konuşmasının tümünü irticalen yapan, savunduklarını sağlam bir bilgi birikimini yansıtarak destekleyen Ali Koçman'ın Türkiye ya da dünya düzeyinde ekonomik olayları günü gününe izlediğini kolaylıkla fark edebilirsiniz.

Oldukça "cesametli" görünüşüne rağmen her zaman sakin ve serinkanlıdır. Sesinin tonunu yükselttiğini gören pek olmamıştır.

Kendisini ilk kez tanıyanların üzerinde genellikle "resmi ve mesafeli bir adam" izleniminî uyandırır. Ancak yakından tanıdığı ve aynı dili konuşabileceğine inandığı kimseler arasında çok esprili, şakacı olduğu söylenir.

Sizce en büyük mutsuzluk nedir? *İnsanın gayesinin ortadan kalkması, insanın insansız kalması.*
Nerede yaşamak isterdiniz? *İstanbul'da.*
Sizce yeryüzünde gerçek mutluluk nedir? *Tarifi zor. Mutlu olduğun an.*
Hangi hataları bağışlarsınız? *Duygusal nedenlerle, bilinçsizce yapılan.*
Edebiyatta en sevdiğiniz kadın kahraman? *Handan (Halide Edip Adıvar'dan).*
En sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Abraham Lincoln, John Kennedy, Atatürk.*
En sevdiğiniz yaşayan kadın kahramanlar? *Simone Veil, Jeanne Moreau.*
En sevdiğiniz besteci? *Dvorjak.*
Bir erkekte en çok hangi özelliklere değer verirsiniz? *Münevver haysiyetinin bulunmasına.*
Bir kadında? *Zerafet, akıl, yaratıcılık.*
En sevdiğiniz uğraş? *Ev hali.*
Kimin ya da kimlerin yerinde olmayı isterdiniz? *Hayatımdan memnunum.*
Başlıca karakter özelliğiniz? *Duygusallık, çabuk etkilenme, unutamamak.*
Dostlarınızda en çok değer verdiğiniz özellik? *Beraber olmaktan duyduğum mutluluk.*
En büyük yanılgınız? *Söyleyemeyeceğim.*
Mutluluk rüyanız? *Türk toplumunun gerçekten çağdaş bir toplum seviyesine ulaşması.*
Sizin için en büyük felaket ne olabilirdi? *Bir nükleer savaş.*
Ne olmak isterdiniz? *Düşünmedim.*
En sevdiğiniz renk? *Lacivert, gri.*
En sevdiğiniz çiçek? *Lale.*
En sevdiğiniz kuş? *Düşünmedim.*
En sevdiğiniz yazar? *Yakup Kadri, Ahmet Hamdi Tanpınar, Adalet Ağaoğlu.*
En sevdiğiniz şair? *Ahmet Muhip Dranas, Yahya Kemal, Edip Cansever.*
Yaşayan erkek kahramanlarınız? *Düşünmedim.*
Tarihte en çok takdir ettiğiniz kadın kahraman? *Kraliçe Viktorya.*
En sevdiğiniz isimler? —
En nefret ettiğiniz şey? *Canımın sıkılması.*
Tarihte en nefret ettiğiniz kişiler? *Düşünmedim.*
Hayran olduğunuz askeri başarılar? *İstiklâl Harbi.*
Hayranlık duyduğunuz reformlar? *Laik devlet düzeninin kurulması.*
Hangi doğal yeteneğe sahip olmak isterdiniz? *Uçağa binmekten korkmamayı.*
Nasıl ölmeyi isterdiniz? *Hafızamı kaybetmeden, elim ayağım tutarken ve aniden.*
Şu andaki ruh haliniz? *Orta şekerli.*
Yaşam ilkeniz? *Mutlu olabilmek.*

Neden olmasın?...

Bahçıvan